

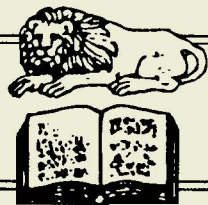

Jeromos füzetek

---

21. szám

Szentírásvasárnap '95

Szent Jeromos Bibliatársulat

« « « Budapest, 1995 » » »

Tartalomjegyzék

A Szentírás és az Eucharisztia kettős asztala	címfotó
Ajánlás	1
Csendes percek (Prohászka Ottokár)	2
Szentírásmagyarázat az Egyházban (Pápai Bibl. Bizottság)	3
Az izraelita honfoglalás kérdése, 1. rész (Rózsa Huba)	9
<i>Melléklet: Élő Ige Bibliaiskola, 11. óra</i>	[81-88]
Bibliaolvasás a családban (Székely István)	21
Biblikus elmélkedések (Thorday Attila)	24
Az Egyház szentjei és a Szentírás (nyertes pályamű)	29
Olvasóink kérdezik (Székely János)	32
Innen-onnan (Rajkai István, Székely István)	35
Ötödik evangélium [Kis Jeromos] (Balthazár Zsolt)	38
Ársulatunk életéből	39
Könyvajánlat: újdonságok	borító

J e r o m o s f ü z e t e k

Biblikus-lelkipásztori, gyakorlati folyóirat
lelkipásztorok, hitoktatók, bibliaapostolok számára
ISSN 0866-2207

Szerkeszti, kiadja és terjeszti:

Szent Jeromos Bibliatársulat

B i b l i a k ö z p o n t

1066 Budapest, Teréz krt. 28. I/6

Nyitva: hétfő-csütörtök 9-17 * ☎ 132-22-60

A szerkesztőbizottság tagjai: Rajkai István, Székely István,
Tarjányi Béla, Vágvolgyi Éva

Felelős szerkesztő: Tarjányi Béla

Grafika: Vágvolgyi Éva

Nyomda: Corvinus

Ajánlás

Az evangélium s Krisztus kegyelme mélységes, feszülő energia. Aki külről nézi, nem sokat lát rajta: de aki átéli, az csodálatos fejlődést és földből s világból való kiemelkedést tapasztal magán. Nem a sok szón múlik, hanem erőn; az erő pedig szellem és lélek. Tapasztalja ezt az egyes ember s tapasztalja a nagy világ. Ó evangéliumk, te igénytelen, titokzatos erő, hogy tisztellek s szeretlek!

Prohászka Ottokár:
Elmélkedések az evangéliumról

És monda nekik: jertek külön egy puszta helyre s pihenjethetek meg egy kissé... (Mk 6,31) »Külön gyertek...« Van egy világ, hol semmi sincs, csak Isten és én! Csak? Hisz Isten minden s végtelen világok ős valósága! Tehát Ő meg én! Ott van világossága, ereje, teremtő s újjáalkotó hatalma, tisztító, olvasztó, képét rám lehelő lelke s ott lelkem ellágyul, megsemmisül s mégis végtelenbe nő; folytonos ébredéseim a reggel üdeségét s erejét hozzák rám; elhomályosul a lelkem öntudatom vádjaitól, de annál átlátszóbban s tisztultabban kel föl. Ez az Isten világa, az ő háza; itt fakadnak kegyelmi forrásai; e csendben hallatszának léptei s hívó szava. Vesd le saruidat, ez az a szent föld; térdelj le, borulj arca; ez az a föld, hol prófétákat és szenteket nevel az Isten. Legyen ez a te szülőfölded is. Becsüld, szeresd!

»S pihenjethetek.« Ha megpihentek s elcsendesül a lárma s izgalom lelketekben, akkor ébredtek majd éltetek titokzatos voltára s azon veszitek magatokat észre, hogy zárt, örök kapuk előtt álltok s nem gondoltatok rá, hogy azokat megnyissátok. Istent keresitek s ő nem mutatkozik, de folyton elmegy mellettetek; ti arcot vártok, de az ő arca az élet tartalma hitben, reményben, szeretetben, tisztaságban. Át kell éreznetek, hogy benne éltek s lélekeztek. Ezt a tudatot mélyítétek ki és szentek lesztek. Ébredjethetek öntudatára, hogy ma és mindig halhatatlan életet éltek s következőleg, hogy lépten-nyomon ti adtok ez érthetetlen világnak értelmet s lelket.

Ha ki engem szeret, az én beszédeimet megtartja és Atyám is szereti őt és hozzája megyünk: lakóhelyet szerzünk nála (Jn 14,23). Szeressük az Úr Jézust nagyon; legyen lelkületünk vele szemben odaadás, készség, hűség. Lehet Jézust lanyhán is szeretni s nem tartani meg beszédét, de azt az Úr nem nevezi szeretetnek; aki igazán szeret, az mélyen érez és híven tesz. Az ilyen léleknek kijelenti magát az Úr s ugyan hogyan? Hozzá megy s lakóhelyet szerez nála, vagyis otthon van nála. »Otthon«, mily édes valóság! Az otthon nem fal, nem bútor, hanem biztonság, megnyugvás, bizalom, szeretet. Ott szeretik az Urat, ahol úgy van, mint otthon; ahol becsülik, értik; ahol Ő az Úr, a családanya, s mi mint gyermekei az ő térdein ülünk, az ő nyakán lógunk; négy szem közt beszélünk vele s elmondunk neki mindent, ami szívünkön fekszik. Ő végtelen kegyelem: Isten otthon akar lenni nálam s úgy szeretni engem s úgy szerettetni tőlem, mint otthon! Tiszta szív, te legédesebb otthon, Isten otthona!

Prohászka Ottokár: Elmélekdedek az evangéliumról

Pápai Biblikus Bizottság

Szentírásmagyarázat az Egyházban

(Folytatjuk a dokumentum közlését Székely István fordításában)

C/ A Szentírás hagyományon alapuló megközelítése

Bár az előbbieken bemutatott irodalmi módszerek a történeti-kritikai módszertől eltérően jobban figyelnek a vizsgált szövegek belső egységére, maguk mégsem elegendők a Biblia magyarázatára, mert minden szöveget önmagában, elszigetelten vizsgálják. A Szentírás azonban nem egyszerűen egymással kapcsolatban lévő szövegek gyűjteménye. Sokkal inkább egyetlen nagy hagyomány tanúságainak egysége. Ezt a tényt a bibliai egzegézisnek figyelembe kell vennie, ha összhangban akar maradni kutatásának tárgyával. A Szentírás több modern megközelítési módja ebből a nézőpontból válik érthetővé.

1. A kánoni megközelítés («kánonkritika»)

A »kánoni« megközelítés az Egyesült Államokban kezdődött kb. 20 évvel ezelőtt. Mivel kiderült, hogy a történeti-kritikai módszer néha nehezen képes teológiaiilag használható eredményekre, a »kánoni« megközelítés olyan teológiai magyarázati módot kíván alkalmazni, amely kifejezetten a hit keretén belül mozog: a Bibliára mint egészre támaszkodik.

Eszerint minden bibliai szöveget a Szentírás kánonjának fényében magyaráznak, annak a Szentírásnak a fényében, amely egy hívő közösség hitét irányítja. Minden szöveget Isten egyetlen tervébe illesztenek bele. Így próbálják aktualizálni a Szentírást a mi korunk számára. Ezzel nem helyettesíteni akarják a történeti-kritikai módszert, hanem kiegészíteni.

A javaslatokban két különböző nézőpont érvényesül:

Brevard S. Childs érdeklődését a szöveg (könyv vagy könyvgyűjtemény) végső kánoni alakjára összpontosítja, arra az alakra, amelyet a közösség tekintélyként fogad el, amely hitét kifejezi és életét irányítja.

James A. Sanders a maga részéről a szöveg végső, stabilizált formája helyett figyelmét inkább a »kánoni eljárásra« iránítja, a hívő közösség által normatívnak elismert írások kibontakozó fejlődésére. Ennek a folyamatnak kritikai kutatása azt igyekszik feltárni, hogy új körülmények közt miként használták fel újra a régi hagyományokat, míg azok egy olyan egészet nem alkottak, amely tartós és egyúttal alkalmazkodóképes, összetartozó és különféle elemeket magába foglaló, egy olyan egész, amelyből a hívő közösség megteremtheti a maga identitását. Ebben az eljárásban hermeneutikai¹ módszereket alkalmaztak, és alkalmaznak még ma is, a kánon rögzítése után; ezek hasonlítanak a midrás² módszeréhez és a bibliai szöveg aktualizálását szolgálják. Azáltal, hogy olyan értelmezésre hivatkoznak, amely feladatának tekinti a hagyomány aktualizálását, segítik a folyamatos egymásrahatást a közösség és annak iratai között.

A kánoni megközelítés jogosan ellenzi, hogy túlértékeljük mindazt, amit ősinek vagy eredetinek tekintenek, mintha egyedül ezt a szempontot kellene komolynak vennünk. Ám a sugalmazott írás valójában az, amit az Egyház elismert hitszabályként. Ennek alapján pedig vagy azt vehetjük alapul, hogy milyen a Biblia egyes könyveinek mai végleges állapota, vagy azt az együttest, amelyet a kánon könyvei alkotnak. Egy könyv csak az egész kánon fényében válik »bibliai könyvvé«.

A kánoni szövegek magyarázatára a legalkalmasabb közeg kétségtelenül a hívő közösség. Ebben a hit és a Szentlélek gazdagítja az egzegézist. A közösség szolgálatára hivatott egyházi tekintélynek arra kell vigyáznia, hogy a magyarázat hű maradjon ahhoz a nagy hagyományhoz, amelyből a szövegek származtak (ld. *Dei Verbum*, 10).

A kánoni megközelítés különféle problémákat vet fel, főleg ha próbálja meghatározni »a kánoni folyamatot«. Mikortól kezdve tekinthetünk egy szöveget »kánoninak«? Képviseletjük azt az álláspontot, hogy a kérdészet időpont az, amikor egy közösség a szöveget normatív tekintélyűnek ismeri el; ez történhet akár az illető szöveg végleges rögzítése előtt is. »Kánoni« herme-

---

¹ értelmezéstan. A ford.

² midrás = rabbínikus szentírásertelmezés. A ford.

neutikáról akkor beszélünk, ha a hagyományok ismételt felidézése – a változó helyzetek új vallási, kulturális, teológiai feltételei ellenére – fenntartja az üzenet azonosságát. De felmerül a következő kérdés: Vajon még ma is annak az értelmezési folyamatnak kell-e irányítania a Szentírás magyarázatát, amely a kánon kialakulására vezetett?

Másrészt számos problémát vetnek fel a Szentírás zsidó és keresztény kánonja közti bonyolult összefüggések. A keresztény Egyház azokat az írásokat vette át »Ószövetségként«, amelyek a zsidóhellenista közösségben irányadók voltak; ezek közt olyanok is vannak, amelyek a héber Bibliában egyáltalán nem, vagy más formában találhatók meg. Így a *corpus* eltérő. Ebből következik, hogy a két »Szentírás« kánoni magyarázata nem lehet azonos, hiszen minden szöveget az egész *corpus*-szal való összefüggésében kell olvasni. A fő eltérés azonban az, hogy az Egyház az Ószövetséget a húsvéti történet – Jézus Krisztus halála és feltámadása – fényében olvassa. Ez alapvető újdonságot hozott, és föltétlen tekintélyével meghatározó és végleges értelmet ad a Szentírás könyveinek (ld. *Dei Verbum*, 4). Az értelemnek ez az új meghatározása teljes egészében a keresztény hitletételhez tartozik. Ennek ellenére vitathatatlanul van valamilyen jelentősége a régebbi, a keresztény húsvéti hitet megelőző kánoni értelmezésnek is. Mert az üdvösségtörténet minden szakaszát a maga saját értékében is tisztelet illeti meg. Ha az Ószövetséget megfosztanánk a saját értelmétől, akkor elvágtnánk az Újszövetség történeti gyökereit.

2. Megközelítés a zsidó értelmezési hagyomány útján

Az Ószövetség végső formáját a keresztény időszámítást megelőző négy vagy öt évszázad zsidósága körében nyerte el. Ez a zsidóság volt az Újszövetség és a keletkezőben lévő egyház eredeti környezete is. A régi zsidó történelemre vonatkozó számos tanulmány, főként pedig azok a kutatások, amelyek a kumráni felfedezések hatására indultak meg, fényt derítenek ennek a kornak összetett zsidó világára, mind Izrael földjén, mind a Szórványban.

---

1 Íratok együttese. A ford.

Ebben a környezetben kezdődött a Szentírás magyarázata. A zsidó bibliamagyarázat egyik legrégebb tanúja az ősi görög fordítás, a Szeptuaginta. Az arám targumok¹ is igazolják egyanezt a törekvést, amely mindmáig folytatódik. A zsidóság az Ószövetség szövegének megőrzése és a bibliai szövegek értelmének tisztázása szolgálatában rendkívül sok tudományos eszközt hozott létre. A zsidóság bibliai tudásszomját Origenésztől és Szent Jeromostól kezdve a legkiválóbb keresztény egzegéták igyekeztek felhasználni a Szentírás jobb megértésére. Példájukat számos mai egzegéta követi.

A zsidó hagyományok különösen segítik a Szeptuaginta – a görögnyelvű zsidó Biblia – jobb megismerését, amely a keresztény Szentírás első részét képezte, legalábbis az Egyház első négy évszázadában; Keleten ma is ez a helyzet. A gazdag és sokrétű nem-kánoni zsidó irodalom, amit apokrifnak vagy »szövetségközi«-nek nevezünk, fontos forrás az Újszövetség magyarázatához. Az a számos eltérő egzegétikai módszer, amelyet a különböző irányzatokat követő zsidóság alkalmazott, megtalálható magában az Ószövetségben, pl. a Krónikák könyveiben (a Királyok könyveit illetően), és az Újszövetségben is, pl. Szent Pál egyes egzegétikai bizonyító gondolatmeneteiben. A formák sokfélesége (parabolák, allegóriák, antológiák és idézetgyűjtemények, újraértelmező átírások, *peser-ek*², egymástól független szövegek összekapcsolása zsoltárok és himnuszok formájában, látomások, kinyilatkoztatások és álmok, bölcsességi műfajok, stb.) azonos az Ó- és Újszövetségben, miként a zsidóság összes csoportjainak irodalma is Jézus kora előtt és után. A targumok és a midrások képviselik a szentbeszédet és a bibliamagyarázatot az első századok zsidóságának széles körei számára.

Emellett számos Ószövetséggel foglalkozó egzegéta folyomodik középkori vagy újabb zsidó kommentátorokhoz, nyelvészekhez és lexikonkészítőkhöz, hogy jobban megértsen egyes homályos szakaszokat vagy ritka, esetleg csak egyszer előforduló szavakat. Ma az egzegétikai vizsgálatok és viták során a

---

¹ az Ószövetség arám fordításai. A ford.

² *peser* = részletes kommentár, versről versre haladó aktualizáló írástételezés. A ford.

korábbinál sokkal gyakrabban hivatkoznak ilyen zsidó művekre.

Az ókortól máig terjedő zsidó tudás gazdagsága a Biblia szolgálatában elsőrangú segítség mind az Ó-, mind az Újszövetség egzegézisében, feltéve, hogy ezt a tudást szakszerűen használják fel. A régi zsidóság igen sokrétű volt. A farizeusság, amely később a rabbinizmusban élt tovább, nem volt az egyetlen forma. A régi zsidó szövegek többszáz évnyi korszakon belül eltérő időkben keletkeztek, és fontos, hogy mielőtt összehasonlítjuk, időrendbe is állítsuk őket. Mindenek előtt lényegesen eltérő a zsidó és a keresztény közösség összetartó alapja: a zsidóságban – ha sokféle formában is – egy olyan vallásról van szó, amely meghatároz egy népet és egy életmódot, s amely egy nyilvánlatkoztatott Íráson és egy szóbeli hagyományon alapszik, míg a kereszténységben a közösség alapja a meghalt, feltámadt és ma is élő Jézusban való hit, aki Messiás és Isten Fia. E két kiindulópont két kapcsolatrendszerteremt, amelyek – számos érintkezési pont és hasonlóság ellenére – a szentírásmagyarázat számára gyökeresen különböznek egymástól.

3. Megközelítés a szöveg hatástörténete felől

Ez a megközelítés két alapvető ténytet fogad el: a/ Egy szöveg csak akkor válik irodalmi művé, ha olyan olvasókra talál, akik – azáltal, hogy sajátjuknak tekintik, – segítik azt élővé válni. – b/ A szövegnek ez a befogadása, amely történhet egyénileg vagy közösségben, és különböző területeken (irodalom, művészet, teológia, aszketika és misztika), önmaga is hozzájárul a szöveg jobb megértéséhez.

Ez a szövegmegközelítés, bár ismerték már az ókorban is, főleg 1960 és 1970 között bontakozott ki az irodalomtudományok terén. Az irodalomkritika akkor kezdett élenként érdeklődni a szöveg és az olvasók kapcsolata iránt. Ez a kutatás számára volt a bibliai egzegézisnek, főleg amikor a filozófiai hermeneutika a maga részéről hangsúlyozta a szükséges távolságot a mű és a szerző, a mű és az olvasók között. Ezért az értelmezés során figyelni kezdtek a Szentírás egy-egy könyve vagy szakasza kapcsán az adott szöveg hatásának történetére (hatástörténet

vagy befogadástörténet). Próbálták követni az értelmezés fejlődési folyamatát az olvasók változó helyzetétől függően és meghatározni, milyen szerepe van a hagyománynak a bibliai szövegek megértésében.

A szövegnek az olvasókkal való találkozása erőket hoz működésbe; a szöveg sugároz, és reakciókat vált ki. Hívás hangzik belőle, amelyet az olvasók – egyénileg vagy közösen – meghallanak. Egyébként az olvasók sohasem egymástól elszigetelt egyedek. Hozzá tartoznak egy társadalmi egységhez, konkrét hagyománnyal rendelkeznek. A szöveget kérdésekkel közelítik meg, válogatnak, adott értelmezéseket javasolnak. Így végül egy új művet hozhatnak létre, vagy olyan dolgokba kezdhetnek, amelyekre közvetlenül a szentírásolvasásuk indítja őket.

Ennek a megközelítésnek számos példáját ismerjük. Különösen sokatmondó az »Énekek éneke« értelmezésének története. Ennek ismeretében feltárul, hogyan fogadta ezt a könyvet az egyházatyák kora, a középkor latin szerzeteseinek világa, vagy a misztikusok, például Keresztes Szent János. Így az értelmezéstörténet lehetővé teszi, hogy jobban felfogjuk ennek a költői műnek összes értelmezési módját. Ugyanígy lehetséges és hasznos az Újszövetségben egy-egy perikópa¹ értelmét (pl. a gazdag ifjú: Mt 19,16-26p) az egyháztörténelem folyamán általa keltett impulzusok fényében magyarázni.

A történelem azonban megmutatja, hogy léteznek a magyarázatnak hamis és egyoldalú tendenciái is, amelyeknek káros következményei voltak, amikor például antiszemitizmusra vagy más faji megkülönböztetésre, esetleg alaptalan ezredévi reményekre vezettek. Ebből láthatjuk, hogy ez a megközelítés önmagában nem lehet elegendő a magyarázat számára. Szükség van megkülönböztetésre. Óvakodnunk kell attól, hogy előnyben részesítsük valamely szöveg hatástörténetének egyik vagy másik szakaszát, s így kiemelve azt tegyük az illető szöveg egyetlen magyarázati szabályává.

[Folytatjuk]

---

¹ Igelturglában olvasott szentírási szakasz. A ford.

Rózsa Huba

Az izraelita honfoglalás kérdése a modern biblikus kutatás tükrében (1)

A honfoglalás problémája

Palesztína izraelita meghódításának és a törzsek letelepedésének története a Bibliában tájékozott hívők körében elsősorban Józsue könyvének elbeszélése alapján ismert. Eszerint Izrael törzsei, miután Kelet-Jordániát már meghódították, Józsue vezetésével átkeltek a Jordán folyón és a kánaánita városállomok ellen vezetett győztes hadjáratok során elfoglalták Nyugat-Jordániát, s ezzel egész Palesztína urai lettek. A törzsek felosztották egymás között a meghódított földet, és letelepedtek a rájuk eső területeken. A letelepedésről és nehézségeiről főként a Bírák, részben pedig 1 Sámuel könyvből kapunk ismereteket. A honfoglalás és letelepedés folyamata az állam megjelenésével zárult, amely Saul, mindenekeelőtt azonban Dávid és Salamon nevéhez fűződik. Az eseménysor időbelileg kb. Kr. e. 1250 és 1000 között játszódott le.

Józsue könyve a honfoglalás történetileg rendkívül bonyolult eseménysorozatáról idealizált és leegyszerűsített képet nyújt. Palesztína elfoglalásában minden fontos eseményt Józsue személye köré csoportosít, ő a honfoglalás vezére, és ő osztja föl a törzsek között a meghódított földeket. A bibliai hagyomány számára a honfoglalás nem profán politikai, hanem teológiai esemény, s ezért ennek megfelelően a hit szemével mutatja be Kánaán birtokbavételét. Józsue könyvének célja tehát vallásos, és nem politikai történelmet akar írni. Azt akarja igazolni, hogy Izrael Isten az atyáknak, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak adott ígérete teljesült, amikor Izrael kezébe adta Palesztína földjét, míg a Bírák könyve a honfoglalást követő kor zűrzavaros eseményeiben, az ellenségektől megálázott nép sorsában az Isten iránti hűtlenség jogos büntetését akarja bemutatni. Ezért nem tér ki a modern történetírást foglalkoztató társadalmi, gazdasági, demográfiai kérdésekre, vagy a térséget érintő nagyobb történeti-politikai összefüggésekre, ábrázolásában pedig epikus elemeket használ fel. Ez az oka annak, hogy a 20. században az Izrael történetével foglalkozó kutatók akár Józsue könyvének elbeszélését, akár más bibliai könyvek adatait vették is alapul a honfoglalás és letelepedés eseményei-

nek rekonstruálásánál, mindig törekedtek arra, hogy a régészet adataival vagy más külső ismeretanyag segítségével szélesebb háttérbe helyezzék és értelmezzék a bibliai elbeszélést.

Az izraelita honfoglalást A. Alt már a harmincas években új megvilágításba helyezte, és magyarázatára módszertanilag is új utat nyitott. A hetvenes évek közepétől az izraelita honfoglalás kérdése a biblikus kutatás előterébe került a téma teljes újraértékelésével. Esetében nemcsak a szentírástudomány egy részletkérdéséről van szó, hanem a kutatás nagyobb összefüggésének, a Pentateuchus-hagyomány és a Deuteronomisztikus Történeti Mű (Deuteronomium - Józsué - Bírák - 1-2 Sámuel - 1-2 Királyok könyve) értelmezésének függvényéről.

Az újabb kutatás az izraelita honfoglalást, helyesebben Izrael kialakulását a Kr.e. 13. század második felétől a 10. század első feléig, Dávid uralkodásáig tartó hosszabb folyamatnak tekinti, amely csak az izraelita állam megalakulásával zárult le. A történész számára meghatározó probléma, hogy mikor és miben ragadható meg az izraeliták megjelenése Palesztínában: vagyis milyen tényezők jelzik, hogy ott új nép, új közösség jelent meg? A források kritikus értékelése felvetette azt a problémát is, hogy mivel kezdjük Izrael történetét? M. Noth, és őt követően más kutatók szerint is Izrael története a törzsek kialakulásával veszi kezdetét, míg többen Dávid korát tekintik ama biztos határátkönek, amelytől megbízhatóan lehet kiindulni¹.

Az, hogy milyen választ adunk Izrael megjelenésére Palesztínában, jelentős mértékben függ azoknak a bibliai hagyományoknak az értékelésétől, melyek az izraelita állam előtti időszakról tudósítanak. Elfogadjuk-e, hogy a Pentateuchus-hagyomány legősbb rétege visszavezethető a Kr.e. 2. évezredre, s őriz olyan elemeket ~ ha töredékesen is ~ amelyek betekintést nyújtanak a prémonarchikus kor eseményeire, s felhasználhatók a honfoglalás folyamatának rekonstruálására, vagy pedig azt a kutatók egy körében egyre inkább elterjedt újabb álláspontot fogadjuk el, mely szerint a Pentateuchus-hagyomány késői eredetű, Júda királyságának vége és babiloni fogság időszakának összefüggésében keletkezett (késői Jahvista), s így nincs informatív értéke Izrael kezdeteire vonatkozóan². Hasonló megfontolások merültek fel a Deuteronomisztikus Történeti Művel kapcso-

---

¹ J. A. Soggin: Probleme einer Vor- und Frühgeschichte Israels ZAW 100 (1988) 255-267 old.; J. M. Miller-J. H. Hayes: A History of Ancient Israel and Judah, London, 1986

² Th. L. Thompson: The Origin Tradition of Ancient Israel, Sheffield 1987

latban is. Kérdés, hogy a Józsue, Bírák és Sámuel könyve legalább részleteiben őriznek-e autentikus történeti emléket a törzsek megjelenéséről és életéről Palesztínában, s így felhasználhatók a honfoglalás és a törzsek letelepedésére vonatkozóan, vagy pedig egész hagyományanyaguk késői eredetű, és csupán a fogságból visszatérő vagy visszatért zsidóság Palesztínára való igényének igazolására keletkeztek: Izrael népe az ősöknek adott isteni ígérete jogán veszi birtokba Kánaán földjét. Az ezzel a szándékkal alkotott hagyománynak nincs történeti értéke, tehát más utat kell keresni az izraelita honfoglalás rekonstruálására¹.

A honfoglalásra, de Izrael későbbi történetére és vallására vonatkozó felfogásunkat is módosítják az ókori Közel-Kelet, közelebről Szíria és Palesztína késő bronzkori és kora vaskori társadalmi-szociológiai és ökológiai viszonyairól szerzett újabb ismeretek, és a régészeti kutatások eredményei az elmúlt évtizedekben, egy koravaskori településrendszer maradványainak feltárásával a középpalesztínai hegyvidéken. Mindezek alapján ma a biblikus kutatásban általánosan elfogadott az a meggyőződés, hogy az izraelita honfoglalás hosszabb folyamat, amely csak Szíria és Palesztína történeti, szociológiai, kulturális és településtörténeti folyamatainak összefüggésébe helyezve értelmezhető, a késő bronzkorból a vaskorba való átmenet idején.

Bibliai és nem-bibliai támpontok a honfoglalás rekonstruálására

A kutatás az izraelita honfoglalás és letelepedés folyamatát a bibliai hagyomány, a különböző nem-biblikus források és a régészet eredményeinek segítségével próbálja megállapítani, amelyek azonban nem nyújtanak egyértelmű eligazítást a kérdés megoldására. Ez a magyarázata a különböző honfoglalás-modellek kialakulásának.

A bibliai hagyomány azt a meggyőződést tanúsítja, hogy Izrael ősei bevándorlók voltak Palesztínába, amelyet hódítás révén vettek birtokba. A honfoglalás folyamatáról viszont nem ad egységes képet. Józsue könyve 2-11. és a Dt 1-3. fejezete szerint Izrael tizenkét törzse Józsue vezetésével egyetlen nagy hadivállalkozással hódítja meg Palesztínát. Először Kelet-Jordániát, majd Jerikónál átkelve a Jordán folyón, elfoglalják Nyugat-Jordánia középső, majd déli, és végül az északi részét. A bibliai ha-

---

¹ J. Van Seters: In Search of History. Historiography in the Ancient World and the Origins of Biblical History, London 1983

gyomány más része ettől eltérő módon beszéli el a honfoglalás módját. A *Bírák könyve* (1,19.20.27-36) felsorolja azokat a kánaánita városokat, amelyeket az izraeliták nem tudtak elfoglalni: a Jezréel és a tengerparti síkság megerősített városait, a számárai és a júdeai hegyvidék között kelet-nyugat irányba húzódó lankás lejtő városait (Gézer, Ajalon, Jeruzsálem). A *Bírák könyve* világosan kijelenti, hogy az izraeliták nem voltak képesek bevenni ezeket a nagyobb városokat, és tehetetlenek voltak a városállamok harci szekereivel szemben (Bír 1,19). Ezért csak a gyéren lakott hegyvidéken vetették meg lábukat, ahol a megerősített települések csak kis számban és szétszórtan voltak, és a terep miatt a harci szekerek ereje nem érvényesült. Itt sikerült egy-egy város meghódítása csel, vagy a lakosság árulása folytán (Bír 1,22-26 stb.). A síkság városait csak később tudták a hegyvidékről kiindulva elfoglalni és területeiket birtokba venni, amikor az izraeliták már megerősödtek. *Sámuel könyve* szerint Jeruzsálemet csak Dávid hódította meg (2 Sám 5,6 köv.), a filiszteusok erejét is csak neki sikerült megtörnie (2 Sám 5,17 köv.). Így a honfoglalás folyamata, s egyben Izrael kialakulása hosszabb időt vett igénybe. Lényegében a 13. század második felétől kezdődött, és Dávid uralma idején (Kr.e. 1004-965) zárult le.

A *nem-bibliai támpontok* között írott források, régészeti leletek, az ókori Közel-Kelet s benne Palesztína társadalmi, gazdasági, településtörténeti, demográfiai és ökológiai vizsgálatának eredményei, végül a néprajzi kutatásokból levont következtetések sorolhatók fel.

Izrael nevét elsőként egyiptomi forrás említi, a Thébában talált Merneptah emlékoszlopa Kr.e. 1219-ből, amely a fáraó ellenségein aratott győzelmeit dicsőíti. A Merneptah által Szíria-Palesztínába vezetett hadjáratban legyőzött ellenségek neve között találjuk Izraelt is: "Kánaán gonoszul ki van fosztva. Askalont elhurcolták, Gézert megragadták, Jenoámot nem létezővé tették. Izrael népe elpusztítva, nincs magva." A lista elemzése alapján az Izrael név népcsoportot jelöl, Közép-Palesztínában, Szichem környékén, Efraim és Manasse törzsének lakóhelyén. A nevezett Izrael mibenléte nem világos. Biztos, hogy nem a tizenkét törzsből álló Izrael, de kétségtelen: Merneptah hadjárata idején Közép-Palesztínában létezett egy Izrael nevű népcsoport.

A *későbronzkori egyiptomi forrásokból* (III. Tothmesz [Kr.e. 1490-1436] Palesztína-listája, Amarna levelek) kitűnik, hogy a későbronzkor-szakban Palesztína termékeny síkságai (Jezréel és a tengerparti síkság) lakottak voltak, a kánaánita városállamok kezében, míg a kevésbé termékeny és részben erdős hegyvidékek csak gyengén vagy egyáltalán nem

voltak betelepedettek, és ez volt a helyzet a honfoglalás idején is. Az Amarna levelek között találjuk az Egyiptommal szövetséges szíriai és palesztínai városállamok királyainak leveleit a fáraóhoz (III. és IV. Amenhotep [Kr.e. 1402-1364; 1364-1347]), amelyekben egy hapirunak nevezett ellenség támadásairól számolnak be, és segítséget kérnek ellenük a fáraótól. A hapiru nevet kapcsolatba hozva a bibliai héber megnevezéssel, összefüggést keresnek a hapiruk és Izrael ősei között.

Az államalapítás előtti Izrael társadalmi formájának meghatározásánál egyes kutatók a *néprajzkutatás* eredményeire támaszkodva az ún. *segmentárius társadalom* fogalmát használják, és az afrikai társadalmakban keresnek rá analógiát. Ez a fogalom E. Durkheimre megy vissza. E. E. Evans-Pritchard és Chr. Sigrid az afrikai törzsi társadalmak olyan formájának körülírására használják, amely egyenrangú és azonos természetű csoportokból áll (segmentárius), és ezek nincsenek alárendelve közös végrehajtó hatalommal rendelkező központi tekintélynek. Ezeket a társadalmakat az egyenlőség eszméje (egalitáriánus) irányítja, s olyan szociális mechanizmussal rendelkeznek, amely a fellépő vagyoni különbségeket hosszú távon megszünteti¹.

Az új honfoglalás-modellekben fontos szerepet játszik a *nomadizmus átértékelése* az ókori Közel-Kelet történetében, a kultúrterületeket a szír-arab sivatagból elárasztó amorita és arám népvándorlás összefüggésében. Az izraeliták nomád múltját és megjelenését Palesztínában az arám törzsek vándorlásával hozták kapcsolatba. Ma a kutatás, részben az ókor-kutatás eredményei, részben újkori analógiák alapján úgy látja, hogy az ókori Közel-Keleten nem beszélhetünk igazi nomadizmusról, sem népvándorlásukról². Az állattenyésztéssel járó életforma nem igazi nomadizmus, hanem a kultúrterületen, elsősorban peremterületeken élő lakosság egyik életformája, és elválaszthatatlan a földműveléstől. Azt a hatalomváltást, amit eddig a kultúrterületekre beözönlő nomád vándorlásnak tulajdonítottak, most a lakosság átrétegződésével magyarázzák: vagyis a lakosság

---

1 Ch. Sigrist: Regulierte Anarchie. Untersuchungen zum Fehlen und zur Entstehung politischer Herrschaft in segmentären Gesellschaften Afrikas, Olten 1967

2 M. B. Rowton: Urban Autonomy in a Nomadic Environment, *Journal of Near Eastern Studies* 32, (1973) 201-215 old.; Enclosed Nomadism, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 17, (1974) 1-30 old.; Dimorphic Structure and the Parasocial Element, *Journal of Near Eastern Studies* 36 (1977) 181-198 old.; M. Liverani: *Antico Oriente storia società economia*, Róma 1988

eddig hatalomból kiszorult rétege jutott uralomra. Ez azt jelentené, hogy Izrael ősei nem voltak nomádok, sem pedig bevándolók Palesztínába, hanem a kánaánita városállamok társadalom peremén élő lakossága, amely kivonta magát a városállamok hatalmából.

A régészeti leletek szerint a Kr.e. 13. században, a késő-bronzkor-szaktól a koravaskorszakba való átmenet idején helységek sora pusztult el, pl. Debir, Bétel, Lakis, Hazor. Míg korábban ezt a pusztulást az izraelita honfoglalásnak tulajdonították, ma már más különböző okokra vezetnek vissza ~ a városállamok egymás közti háborúskodására, egyiptomi hadjáratokra Szíria-Palesztína térségében, a tengeri népek vándorlása okozta pusztításokra, a városi kultúra későbronzkori hanyatlására Szíria-Palesztína térségében ~ s nem egységes hódításra.

A régészeti leletek tanúsága szerint a Kr.e. 12. században a Palesztínában észak-déli irányban húzódó hegyvidéken ~ Galileában, Közép-Palesztínában (Efraim és Manasse törzsterületén) és Júdában ~ új típusú falukultúra jellegű településrendszer alakult ki. Jellemzője a teraszos földművelés, ciszterna készítése, a három ill. négy helyiségből álló házépület, meghatározott kerámiatípus. Az anyagi kultúráról megállapítható bizonyos önállóság, ugyanakkor az is, hogy kapcsolatban áll a kánaánitákéval. A településrendszer Palesztína eredetileg gyéren lakott hegyvidékén alakult ki, és a régészeti feltárások szerint fokozatosan terjedt el más területeken.

A bibliai és bibliánkívüli források, a különböző területeken végzett tudományos kutatások, valamint a régészet eredményei az értékelés többféle lehetőségét nyújtják, és az izraelita honfoglalásra vonatkozóan főbb vonalakban a következő modellek alakultak ki a kutatók körében: a harmincas évektől kezdve a hódítás- és a beszivárgás-modell, a hetvenes évektől kezdve pedig a szociológiai és ökológiai modell, hozzákapcsolva az Izrael kezdeteit megalapozni szándékozó régészeti kutatást a közép-palesztínai hegyvidéken.

A hódítás modell

A hódítás modellt azok a kutatók képviselik, akik elsősorban a József könyvéből ismert ún. deuteronomista honfoglalás-elbeszélést veszik alapul (József 2-12), és a régészeti kutatások eredményeit is ennek fényében értelmezik. Hivatkoznak arra a régészetileg kimutatható tényre, hogy a Kr.e. 13. században városok sora pusztult el Palesztínában, amelyet kapcsolatba hoznak a fontosabb kánaánita városok József könyvében elbeszélt meghódításával és lerombolásával. Eszerint az izraeliták a Kr.e. 13.

században háborús hódítással vették birtokba Palesztínát. A hódítás modell mindenek előtt a *Baltimore-i iskola* nevéhez fűződik, fő képviselői W.F. Albright, G.E. Wright és J. Bright¹. Hozzá kell tenni, hogy ők is számot vetnek a bibliai elbeszélés ~ Józs 2-12, Bír 1 és Sámuel könyvének ~ egymást nem mindenben fedő adataival, amelyekből kiderül a honfoglalás ill. letelepedés hosszabb, több szakaszból álló folyamata. Eszerint a pusztából érkező nomád bevándorlók több hulláma, különböző időben és különböző irányból érkezett Palesztínába, ahol alapvetően harci cselekmények révén megvetették lábukat, majd itt Palesztínában kovácsolódtak a tizenkét törzsből álló Izraellé.

W. F. Albright² az ásátások eredményeiből kimutatta, hogy a késő bronzkorszakból a koravaskorba való átmenet időszakában helységek sora pusztult el Palesztínában, pl. Debir, Bétel, Lakis, Házor. A helységek újjáépítése után a civilizáció szintje primitívebb, mint pl. a falazás technikája, a kerámia és a használati tárgyak megmunkálása, művészeti szintje. Mindez annak tudható, hogy új, a technika szintjén fejletlenebb népesség jelent meg ebben az időben Palesztínában, amely ezeket a városokat elfoglalta, majd benépesítette.

A városok pusztulását W. F. Albright a Józs 2-12. fejezetekben leírt Józsue vezette hadjáratoknak tulajdonítja. A Józsue vezette törzsszövetség hódítása viszont egy hosszabb letelepedési folyamat utolsó, de döntő fázisa. W. F. Albright a honfoglalás két fázisát különbözteti meg. Az első fokozatban az ún. József háza (Ráchel törzsek) telepedtek le Közép-Palesztínában a Kr.e. 15/14. században, békésen, és kisállattenyésztők voltak, akiket W. F. Albright a hapirukhoz számít. A második szakaszban az ún. Lea törzsek érkeztek Mózes vezetésével Egyiptomból. Ezekhez a törzsekhez más elemek is csatlakoztak, amelyeket Mózes vont be Kádesben. Ez a törzsi csoport a Szichon, Hesbon királya felett aratott győzelem után egyesült a József háza és a többi, eredetét Jákob mellékefeleségeitől levezető törzsekkel, vallási és katonai szövetségben. Józsue vezetésével ez a szövetség hódította meg a gibeonitákat, és a kánaánita városállamokat a Sefela dombvidéken és a partvidéken és a sikeres hódítás feltétele a tizenkét törzs szövetsége.

---

1 J. Bright: Izráel története, Budapest 1977

2 W. F. Albright: The Israelite Conquest of Canaan in the Light of Archaeology, BASOR 74 (1939) 11-22 old.; From Stone Age to Christianity, Baltimore 1946

G. E. Wright¹ nézete a honfoglalásról alapjában megegyezik W. F. Albright megállapításaival, eltérések csupán a régészeti adatok kiértékelésében mutatkoznak. G. E. Wright figyelmét arra fordítja, hogy a honfoglalás második fázisára vonatkozóan egybehangolja a Józs 10. (Palesztína déli területének meghódítása) és a Bír 1. fejezetének adatait. Eszerint Palesztína katonai meghódítása két fokozatban történt. Az első fokozat gondosan szervezett harci cselekmény volt három hadjáratban Józsue vezetésével. Célja stratégiaileg kulcsfontosságú városok elfoglalása. Lerombolásuk szabaddá tette a hegyvidéket és a Sefelát. Második lépés a megmaradt kánaánita területek és települések meghódítása, amely a bírák helyi küzdelmei, számos kisebb összeütközés során következett be (Bír 1.f.). Ezeknek nyomai a régészet segítségével állapíthatók meg a feltárt helységekből a 12/11. századból eredő égésnyomokból. A hódítás két fokozata előtt Közép-Palesztínában héber nemzetségek vetették meg lábukat, a hikszoszok uralma idején és a hapiruk jelenségével összefüggésben.

A hódítás modell a bibliai hagyományra támaszkodik, amelyet a régészet eredményeivel próbál összhangba hozni. Hiányossága viszont, hogy Józsue könyvének végső formáját mint hódítástörténetet veszi alapul, figyelmen kívül hagyva annak hagyománytörténeti előzményeit. Albright Józsue könyvének elbeszélése nyomán folytatta régészeti kutatásait az izraelita hódításnak tulajdonított lerombolt városok után. Módszertanilag azonban hibás az archeológiai kutatást teljesen alávetni a bibliai szövegből kiolvasott események vagy tények igazolásának, és a feltárások eredményeit kizárólag ebből a szempontból értékelni. A régészeti leletek korántsem annyira egyértelműek, mint azt a hódítás modell képviselői feltételezik. Nagyon gyorsan összefüggésbe hozzák azokat a bibliai elbeszélésekkel, anélkül, hogy figyelembe vennék a leletanyag értékelésének más lehetőségeit is. Minthogy a leletanyag kiértékelése az újabb felfedezésekkel és a régészet módszerének tökéletesedésével folytonosan változik, ezért adott esetben a bibliai elbeszéléssel való kapcsolata is kétségessé válik. Ugyanez az helyzet a Kr.e. 13. században elpusztult városok esetében is. Míg korábban ezt pusztulást az izraelita honfoglalásnak tulajdonították, ma más különböző okokra vezetik vissza. A mai biblikus kutatás nem fogadja el a hódítás modellt a honfoglalás magyarázatának. Józsue könyvének hagyomány- és keletkezéstörténete valamint a középpalesztínai hegyvidéken feltárt településrendszer (ismertetését és

---

¹ G. Wright: *The Literary and Historical Problem of Joshua 10 and Judges 1.*, JNES 5 (1946) 105-114 old.; *Biblische Archäologie*, 1958

jelentőségét lásd a szociológiai modellnél) kizárja egy háborús hódítás lehetőségét. A hódítás modell a fundamentalista bibliamagyarázatban él tovább.

Békés beszivárgás modell

A békés beszivárgás modell alap gondolata, hogy a honfoglalás a kisállattenyésztő (kecske és juh) félnomádok legelőváltó életmódjának (transhumance¹) következménye. Állataikkal a sivatag peremvidéke és a kultúrterület között ingázó félnomádok fokozatosan felhagytak ezzel az életmóddal, és áttértek a földművelésre. A modell A. Alt² nevéhez fűződik, aki a harmincas években dolgozta ki elméletét, és az a hetvenes évekig főként német nyelvterületen, a biblikusok körében általánosan elfogadott volt. A. Alt a bibliai szövegek irodalomkritikai, hagyomány- és formatörténeti elemzésére támaszkodott, amelynek eredményeit összekapcsolta településgeográfiai, régészeti és szociológiai megfigyelésekkel.

A. Alt az izraelita honfoglalás megértéséhez Palesztína területtörténeti viszonyait elemezte III. Thotmesz (Kr. e. 1490-1436), III. és IV. Amenhotep (Kr. e. 1402-1364; 1364-1347) korából ismert és Palesztínára vonatkozó írott források alapján, majd következtetéseit egybevetette a honfoglalás körülményeivel. Eszerint Palesztína politikai és területi viszonyai a földrajzi feltételeknek megfelelően alakultak. A tengerparton és más sík vidéken városállamok sora alakult ki, míg a hegyvidéken csak csekély számban keletkeztek városok. Ez utóbbi esetben nagyobb terület került egyetlen politikai hatalom ellenőrzése alá. A síkság és a hegyvidék kettőssége az egyiptomi uralomhoz való politikai viszonyban is megmutatkozott. III. Thotmesznek a síkság városállamainak ellenállását kellett megtörnie, s hegyes vidékeken nyugalom volt, míg később III., de főleg IV. Amenhotep idején, az ún. Amarna korban, a hegyvidékről fenyegették a lázadó hapi-ruk a síkság egyiptomi uralomhoz hű városállamait.

Az izraelita honfoglalás összefügg az egyiptomi uralom megsemmisülésével Palesztína területén. Az izraeliták hegyvidéken telepedtek le, amelyet akadálytalanul birtokba vehettek. Ez a terület politikailag nem volt megszervezett, és a szórványos városállamoknak gyér lakossága volt.

-
- 1 angol szakkifejezés, jelentése: legelőváltó életforma. Németül: Transzhumanz.
  - 2 A. Alt: Die Landnahme der Israeliten in Palaestina (1925): Kleine Schriften I., München 1953, 89-125. o.; Erwägungen über die Landnahme der Israeliten in Palaestina (1939): Kleine Schriften I., München 1953, 126-175 old.

Ökológiailag a terület alkalmas volt a félnomád életmódból a letelepedésre. Az izraelita törzsek magterülete (Efraim hegyvidéke) kívül esett a kánaánita városállamok befolyási szféráján. A. Alt nem fejt ki, hogy szerinte mely törzsek jöttek zárt egységben Palesztínába, és melyek alakultak ki csak a letelepedés után, akár további önálló csoportok csatlakozása, akár nagyobb egység szétválása folytán. A törzsek elhelyezkedését és csoportosulását minden esetre Palesztína területtörténeti adottságai követelményének tekinti, de ebből nem lehet következtetni a honfoglalás előtti időszak törzsi kötelékeire. A. Alt ennek ellenére feltételezi, hogy az izraeliták a honfoglalás előtti időszakból hozták magukkal a törzsi szerkezetet, de legalább egyes törzsek már zárt egységet alkottak.

A honfoglalás két szakaszban történt. A honfoglalás első szakasza békés formában folyt le, amikor az izraeliták fokozatosan letelepedtek a hegyvidéken. A békés jelleget alátámasztja a biblikus hagyomány is, amely arról tanúskodik, hogy az izraeliták nem tudták a megerősített városokat elfoglalni. A legtöbb törzs hagyományában nem is található háborús emlék a letelepedéssel kapcsolatban. A hegyvidék egyébként is kiesett a városállamok befolyási körzetéből. A letelepedésnek ez a fázisa egyébként természeténél fogva is békés, azaz a nomád életmódból a földművelő életmódra való átmenet. A honfoglalás második szakasza a törzsek megszilárdulása után történt, amikor elkezdték kiterjeszteni a törzsi határokat, és harcba keveredtek a környező kánaánita városállamokkal. Mint a bibliai szövegekből következtetni lehet, harcaikat először önállóan folytatták, csak később léptek egymással szövetségre. A honfoglalás e háborús szakaszának távoli reflexiói Józsué könyvének 2-11. fejezetei és a Bírák könyvének elbeszélései. A kánaánitákkal folytatott helyi harcok emlékei akkor kaptak összizraelita jelentést, amikor a törzsek szövetségre léptek, átvették egymás hagyományait, és azokat egész Izraelre kiterjesztették.

A letelepedésre való átmenet (a honfoglalás első szakasza) a kisállattenyésztő (kecske, juh) félnomádok legelőváltó életmódjának (transhumance) következménye. A kisállattenyésztő félnomádok állataikat a téli esős időszakban a sivatag peremvidékén legeltették. A nyári forró és száraz időszakban az állatokat olyan vidékre terelték, ahol a legeltetés ebben az évszakban is lehetséges volt. Ilyen területek csak a környező kultúrterület peremén vagy belsejében voltak, a bővebb csapadék vagy a más fajtájú növényvilág következtében. Izrael őseire vonatkozóan ez azt jelenti, hogy a nyári száraz időszakban Nyugat-Jordánia kevésbé népes, erdős vidékeire húzódtak. A letelepedésre való áttérés azzal kezdődött, hogy alkalmas területen földművelést kezdtek folytatni. A földmunkák részben a

téli időre estek, amelyek a törzs egy részét igénybe vették, és egy másik rész ment ki a sztyeppére az állatokkal. További lépés volt ebben a folyamatban, amikor az erdők irtására került sor, hogy alkalmas termőterülethez jussanak. Ez a munka az egész törzset igénybe vette, a legelőváltás lehetetlenné vált, így a főoglalkozás a földművelés lett. Az átalakulást a nagyállattenyésztésre (szarvasmarha) való áttérés zárta le. A folyamat minden törzs esetében több nemzedéken át tartott a Kr.e. 14-13/12. századig. Kelet-Jordániát Nyugat-Jordániából kolonizálták.

A. Alt a vázolt folyamat nyomait a bibliai hagyományban is keresi. A legelőváltásra utalást talál Lévi és Simeon törzsének Szichemnél történt konfliktusában (Gen 34), amikor a Negeb vidékéről legelőváltás miatt rendszeresen Szichem környékére vándorló két törzs szembekerül a várossal, azt kifosztják, majd kénytelenek végérvényesen visszavonulni Palesztína déli peremterületére. Hasonló utalást talál A. Alt Izsák és Gerár királyának megállapodásában (Gen 26), és Dán törzsének vándorlásában (Bír 17-18). A többi törzs esetében nem talál utalást a legelőváltásra. A József háza törzsek A. Alt szerint az Isthmus pusztából folytattak legelőváltást a palesztínai kultúrterületre, és e kötelék egy része vett részt az egyiptomi eseményekben. A hat Lea törzset szintén a honfoglalás idejéből vezeti le. A József háza és a Lea törzsek köteléke a honfoglalás idején szociológiailag zárt egységek voltak. A Lea törzsek a Kr.e. 14. században, a József háza törzsek a 13. században vándoroltak Palesztínába.

A. Alt modelljének alapeleme a nomadizmus. A nomadizmusnak két válfaját különbözteti meg. Az ún. félnomádok életmódját a legelőváltás határozza meg, amely a kisállattenyésztéssel (kecske juh, hordozóállatuk a szamár) függ össze. Mozgásterületüket korlátozza a legelő és a víz szükséglete. Különböznek a tevés nomádoktól, akik nagyobb területeket is képesek bejárni. Elsősorban ez a megkülönböztető jegy a nomadizmus két fajtája között, s nem az életmód vagy a gazdaság módja. Mindkettő rászorul gabonatermékekre, ezért alkalmasan a nomádok is üzhetnek földművelést, bár ez nem jelenti a földművelésre való áttérésüket.

A. Alt honfoglalás modelljével kapcsolatban külön kell említeni M. Noth nevét, aki átvette A. Alt elméletét, és azt a törzsek keletkezésének kérdésében pontosította. M. Noth abból az alaptézisből indult ki, hogy a törzsek szisztémája a biblikus hagyományban a törzsek tényleges lakóhelyéhez kapcsolódik. Egyes törzsek neve a lakóhelyüket (Júda, Benjámín, Efraim, Naftali), másoké a letelepedésük körülményeit (Isszakár) tükrözi. Ezeknek a törzseknek esetében világos, hogy csak a honfoglalás után alakultak ki, előtte csak nemzetségek voltak, s ezek szerveződtek törzsek-

ké. Egyetlen nagyobb bevándorló egység József háza volt, amely Palesztinában két törzsrre ~ Manasszé és Efraim ~ vált szét.

A beszivárgás modell napjainkig általánosan elfogadott volt, elsősorban a német nyelvterületen. A. Alt, mint láttuk, részben a bibliai hagyományra, részben pedig Palesztína területtörténeti bibliánkívüli forrásaira támaszkodott. A későbbi modellekre is érvényes alapgondolata, hogy az izraelita honfoglalást a Szíria-Palesztína térségében lejátszódó történeti folyamatokba kell belehelyezni és azok hátterében értelmezni. A. Alt Palesztína területtörténeti adottságait elemzve jutott el arra a régészet által ma megerősített következtetésre, hogy az izraeliták eredeti településterülete az addig viszonylag lakatlan középpalesztínai hegyvidék, s csak fokozatosan terjesztették ki törzsi határaikat, most már fegyveresen, a kánaániták által lakott vidékekre. Fontos megállapítása volt az is, hogy a honfoglalásról szóló bibliai hagyományból csak hagyománytörténeti elemzés útján lehetséges Izrael kezdeteihez eljutni. Elméletének másik alappillére a transhumance nomadizmus, amelynek segítségével az izraelita honfoglalást összefüggésbe hozta az ókori Kelet nagy félnomád népvándorlásával, az arám vándorlással. A kutatók A. Alt nyomán az izraeliták megjelenését Palesztinában az arám törzsek népvándorlásával hozták kapcsolatba. A hetvenes évektől kezdve azonban felmerült a kérdés, hogy beszélhetünk-e reálisan az ókori Keleten nomadizmusról az A. Alt által feltételezett formában. Kérdés, hogy létezett-e az ún. transhumance nomadizmus s vele összefüggésben a nagy nomád népvándorlási hullámok. A kutatók közül sokan úgy látják, hogy a transhumance nomadizmusnak nevezett jelenség nem igazi nomadizmus, hanem a kultúrterületeken (elsősorban a peremterületeken) élő lakosság életformájának egy változata, amely a földműveléstől elválaszthatatlan. Azt a hatalomváltást, amit eddig a kultúrterületekre beözönlő nomád népvándorlásnak tulajdonítottak, most a lakosságon belüli átrétegződéssel magyarázzák: vagyis a lakosság eddig hatalomból kiszorult rétege jutott uralomra. Lehet-e ebben az esetben az izraeliták bevándorlásáról beszélni, s nem csupán a kánaánita társadalom átrétegződéséről van-e szó? Mindent összegezve A. Alt békés beszivárgás néven ismert modellje maradandó érvényű elemeket tartalmaz, de mint az izraelita honfoglalás egységes magyarázata az újabb kutatások eredményeivel további kiegészítésre szorul.

A második részt Füzetünk következő számában közöljük.

*Élő Ige***BIBLIAISKOLA****Szent Jeromos Bibliatársulat****JÉZUS CSODÁI - 2. rész****Történeti hitelesség elbeszélés vagy tudósítás****A/ Alapgondolat**

Egy tudósítástól azt várjuk, hogy a lehető legtárgyilagosabban közölje az adatokat, és hogy pontosan közölje, mi és hogyan történt. Sokáig ezzel az alapvető elvárással olvasták a Jézus életével kapcsolatos csodatörténeteket is.

Idővel aztán rá kellett jönnünk, hogy a csodatörténeteknek egészen más a céljuk. Nincs igényük a pontos történeti adatközlésre, ezek az elbeszélések tömörek és stilizáltak. Nem beszélnek vagy nem pontosan beszélnek egy-egy betegség kórképéről, pl. hogy miben állt a bénasága annak az embernek, akit hordágyon vittek Jézushoz (Mk 2,1-12), mi volt a bénaság oka? Vajon mit takar a »megszállottság« fogalma, mint diagnózis (Mk 5,1-20)? Milyen betegségben halt meg Jairus leánya (Mk 5,21-43)? A történetek meg vannak fosztva szinte minden történetileg egyedi jellegtől, néha olyan mértékben, hogy a vak Bartimeus (Mk 10,46-52) Máténál két névtelen vakká válik (Mt 20,29-34).

A csodatörténetek szereplői inkább tipizált alakoknak látszanak, mint valóságos személyeknek. Szinte minden egyedi vonást nélkülöznek, így a hallgató vagy az olvasó minden nehézség nélkül saját helyzetére, személyére ismerhet bennük. Végül az is látszik, hogy a legtöbb

csodatörténet meghatározott felépítés-sémát követ (lásd Motívumtábla, Jeromos füzetek 20. sz., 76. o.), miközben jól tudjuk, hogy az életünk eseményei nem éppen szabályos és változatlan séma szerint történnek.

Tehát a csodatörténetek nem akarnak precíz tudósítást, pontos beszámolót adni az eseményekről, viszont annál fontosabb számukra a Jézus-találkozás eseménye, tapasztalata és jelentése, a felszabadító és gyógyító Isten-közelség megtapasztalása Jézus Krisztusban. Mindegyik csodatörténet hitvallás, hithirdetés, tanúságtétel. Ezek az elbeszélések világosan kifejezésre juttatják a hitvallást: „Kicsoda ez, hogy még a szél és a víz is engedelmeskednek neki?” (Mk 4,41) „Mi ez? - kérdezték egymástól. Akkora erejű új tanítás, hogy még a tisztátalan lelkeknek is parancsol, s engedelmeskednek neki” (Mk 1,27). „A csodálkozástól magukon kívül, annál lelkesebben hangoztatták: »Mindent jól tett: a süketeknek visszaadta a hallást, a némáknak a beszédet« (Mk 7,37).”

A csodatörténetekből egyértelműen kiderül, hogy azoktól származnak, akiket bizonyos események közvetlenül érintettek, megindítottak, bátorítottak, akik elbeszéléseiket saját nézőpontjuk, meggyőződésük alapján fogalmazták meg. Elsősorban nem az események lefolyásáról akarnak beszélni, hanem a jövő felé akarnak megnyitni.

A csodatörténetek nemcsak azt mondják el, hogy Jézus betegeket gyógyított, hanem hogy a Feltámadt Úr él, ma is gyógyulást ad és megszünteti az emberi kilátástalanságot: mi vagyunk a vak Bartimeus; mi vagyunk a »megszállottak«; mindnyájan egy viharban hányódó csónokban ülünk; ma is lehetséges a kenyérszaporítás; és mi mind, mint Jairus leánya, meghaltunk, de új életre ébredhetünk. Így válnak a csodatörténetek a remény történeteivé a mai ember számára. Meghívunk minket arra, hogy a hiábavalóság és a szükség megtapasztalása ellenére se váljunk rezignáltakká, ne némuljunk el, ne adjuk fel, hanem bízunk Istenben és Jézus Krisztusban. Így a félelemből és a szorongásból kilépünk a remény ígéretes világába.

B) Szentírási szöveg: Jairus Leánya, Mk 5,21-43:

²¹Mikor pedig Jézus megint áthajózott a tulsó partra, nagy tömeg gyülekezett köré, és ő a tó partján volt. ²²Hozzá jött egy Jairus nevű zsinagóga-elöljáró. Meglátva őt, a lábaihoz borult, ²³és így esedezett hozzá: A kislányom halálán van, jöjj, tedd rá kezedet, hogy meggyógyuljon és éljen. ²⁴El is ment vele. Nagy tömeg követte őt és szorongatta. – ²⁵Volt egy asszony, aki vérfolyásban szenvedett tizenkét esztendő óta, ²⁶sokat szenvedett a sok orvostól, elköltötte mindenét, de semmi hasznát nem látta, hanem még rosszabbul lett. ²⁷Amint Jézus hírért hallotta, hátulról odafurakodott hozzá a tömegben, megérintette a ruháját, ²⁸ezt gondolva magában: Ha csak a ruháját érinthetem is, meggyógyulok. ²⁹Csakugyan azonnal megszűnt a vérfolyása, és érezte testében, hogy meggyógyult a bajából. ³⁰Jézus pedig azonnal észrevette, hogy erő ment ki belőle, s a tömeghez fordulva így szólt: Kéi érintette a ruhámat? ³¹A tanítványai azt felelték neki: Látnod, hogy szorongat téged a tömeg, és azt kérdeed, ki érintett engem? ³²Erre körültekintett, hogy lássa, ki tette azt. ³³Az asszony pedig, aki tudta, hogy mi történt vele, félve és remegve előjött. Leborult előtte, és őszintén elmondott neki mindent. ³⁴Ő pedig ezt mondta neki: Leányom! A hited meggyógyított téged; menj békével, és légy mentes a betegségedtől.

³⁵Míg beszélt, jöttek a zsinagóga-elöljárótól, és azt mondták neki: Leányod már meghalt, minek fárasztanád tovább a Mestert? ³⁶Amikor Jézus meghallotta ezt, így szólt a zsinagóga-elöljáróhoz: Ne félj, csak higgy. ³⁷Nem engedte meg, hogy más vele menjen, mint Péter, Jakab és János, Jakab testvére. ³⁸Elérkeztek a zsinagóga-elöljáró házába, ahol látta a tolongást s a nagy sírást és jajgatást. ³⁹Bemenve ezt mondta nekik: Mit zajongtok és sírtok? Nem halt meg a gyermek, hanem alszik. ⁴⁰De azok kinevették őt. Ő pedig eltávolítva mindnyájukat, maga mellé vette a gyermek atyját és anyját és a vele levőket, bement oda, ahol a gyermek feküdt. ⁴¹Megfogta a gyermek kezét és azt mondta neki: Talíta, kúmi! Ami annyit tesz: Kislány, kelj fel! ⁴²Azonnal fölkel a kislány, és járkált. Tizenkét esztendő volt. És csodálkoztak nagy csodálkozással. ⁴³Ő pedig szigorúan megparancsolta nekik, hogy ezt senki meg ne tudja; aztán azt mondta, hogy adjanak neki enni.

C) Bevezetés

1. A *gyógyítástörténetek* a csodatörténetek egyik alcsoportját képezik. A gyógyítástörténetek általában részletesen ábrázolják a csodatevő tetteit, közreműködését, a betegséget viszont elég szűkszavúan mutatják be. A csoda hatása itt mindig pozitív: a jelenlevők örülnek, lelkesednek. A csodatörténetek más alcsoportjainál gyakrabban találkozzunk másféle hatással: csodálkozással (ajándékozó csoda, Jn 2,9-10), félelemmel (ördögűzés, Mk 5,15), visszautasítással (szabály-csoda, Mt 12,14), stb.

A gyógyítás erőátvitellel történik. A betegség az erőtlenség, a hiány állapota. Az erőátvitel eszközei a gyógyító cselekedet és a gyógyító szó; ezek megmutatják az erő eredetét is. A próféták esetében, akik Isten gyógyító erejében bíznak, az ima a gyógyító szó (pl. 1 Kir 17,20). A Biblián kívüli gyakorlatban ellenben a titokzatos, értelmetlen szavak varázslásra utalnak (pl. az ún. nagy párizsi varázs-papíruszon: „Szabarbatiot, sabarbatiut, Szabarbationet, sabarbufai, gyere elő...”). Jézusnál a gyógyító szó Isten erejét nyilvánítja ki, amely benne működik. A gyógyító szó azt is megmutatja, hogy meddig terjed a csodatevő ereje. Különösen meglepőek azok a gyógyító szavak, amelyek a távolból is hatnak, és azok, amelyek halottat hívnak vissza az életbe.

A csodatevő a gyógyító erőt cselekedeteivel is közvetíti: érintéssel, kézrátétellel (gyógyító cselekedet). Ujjával érinti a beteg testrészt, megfogja a beteg kezét, stb. De valamilyen eszközt is használhat. Ebben a korban különösen hatékonyak tartották a nyálat, a bélsárt és az útílaput. Az Újszövetségben gyógyító eszközként csak a nyál szerepel.

Az ókorban az emberek többsége varázslóknál, gyógyhelyeken és karizmatikus csodatevőknél kereste a gyógyulást. A szegény nép számára az orvosok túl drágák voltak, hozzájuk csak a gazdag emberek mentek.

2. A *halottfeltámasztás* a csodatörténetek, ezen belül is a gyógyítástörténetek egyik alfaja. Formailag egészen hasonló a gyógyítástörténetnek, ugyanazok a legfőbb ismertetőjegyei, mint a gyógyítástörténetnek. A csodatevőből gyógyító (élet-) erő sugárzik, amely legyőzi a »beteg« (halott) gyöngeségét, tehetetlenségét, és új életerőt ad neki. A gyógyító erő átadása általában érintés útján történik. A feltámasztás a

gyógyítás határesetete. A betegnél az élet gyöngye, veszélyben van, a halottnál kialudt.

3. *A csodák történeti hitelessége: Be lehet-e bizonyítani, hogy Jézus csodákat tett?* Jézus csodáira vonatkozóan Az egyetlen történeti forrásunk a csodaelbeszéléseket tartalmazó négy evangélium. Az evangéliumok történeti szempontból való elemzése (amelyet a bibliatudomány „történetkritikai kutatás”-nak nevez) azt mutatja, hogy tudományos alapon nem lehet megalapozottan állítani, hogy Jézus csodáinak többsége kitalált esemény, vagyis hogy ezek a csodák nem történtek meg. De éppígy azt is lehetetlen tudományos eszközökkel bebizonyítani, hogy a csodatörténetekben elbeszélte események pontosan így játszódtak le és természettudományos mércével is csodák voltak. Az azonban ma már kétségbevonhatatlan tény, hogy Jézus csodákat tett, és hogy a csodáknak fontos szerepe volt Jézus művében.

Arról, hogy Jézus csodákat tett, betegeket gyógyított, ördögöket űzött, nemcsak a csodatörténetekből értesülünk: Jézus maga is beszél rólok: *„De ha én Isten ujjával űzök ördögöt, akkor elérkezett hozzátok az Isten országa.”* (Lk 11,20; Mk 3,22; Mt 12,27) – *„Menjétek, mondjátok meg annak a rókának: Nézd, ördögöt űzök és betegeket gyógyítok ma és holnap. Csak harmadnap leszek készen”* (Lk 13,32). – *„Menjétek, jelentsétek Jánosnak, amit hallotok és láttok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak föltámadnak, a szegények pedig hallgatják az evangélium hirdetését.”* (Mt 11,5; Lk 7,22) – *„Jaj neked, Korozain! Jaj neked, Betszaida! Ha Tíruszban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot. De mondom nektek: Tírusznak és Szidonnak tűrhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint nektek. Te meg Kafarnaum! Vajon az égig emelkedsz? A pokolba süllyedsz. Ha Szodomában történtek volna a nálatok történt csodák, a mai napig állna.”* (Mt 11,20-23; Lk 10,13-15)

Mind a csodatörténetek, mind Jézus szavai, ahogy azokat a hagyomány megőrizte számunkra, azt mutatják, hogy Jézus csodái nem mint rendkívüli, szenzációs események voltak fontosak, hanem mint jelek, mint Isten gyógyító jelenlétének jelei az ember-Jézusban. A csodatörténetek olyan tapasztalatokat adnak tovább, amelyek a fenyegetettség állapota ellenére ébren tarthatják bennünk a reményt, hogy „Istennél semmi sem lehetetlen” (Lk 1,37).

D) Óravázlat

Feladat	Módszer	Eszközök, időtartam
1. Énektanulás: <i>Talita kum c. ének</i> (Gen Rosso)	szöveg és dallam: „Daloljunk az Úrnak” c. dalgyűjtemény, 132. o.	kotta 10 perc
2. Asszociációk és szólások a „betegség” és a „halál” címszavakhoz. Néhány szólás: „Beteggé tesz már a gondolata is” „Már csak hálni jár belé a lélek” „Egy hajítófát sem ér már az élete” „Már csak a halál gyógyítja meg” „Halál ellen nincs orvosság” „Biztos, mint a halál” „Az az ember meghalt számomra”	középre helyezünk két plakát nagyságú lapot, az egyikre a „betegség”, a másikkra a „halál” címszó van felírva, a résztvevők felírják rájuk az asszociációikat és a szólásokat	nagy méretű papír, filctoll 10 perc
3. A szentírási szöveg feldolgozása: a vérfolyásos asszony meggyógyítása és a leány feltámasztása a halálból (Mk 5,21-43)	a márki szöveg hangos felolvasása és csoportos megbeszélése a vezető irányításával	Szentírás, jegyzetfüzet, cèruza, 15 perc
a./ Észrevételek a tartalmi motívumokkal kapcsolatban: – Az asszony elszigeteltségének, valási és társadalmi kirekesztettségének alapja a Törvény (Lev 15,25-27). Emberrileg nézve a sorsa megpecsételtetett, gyógyulásra nincs esélye, helyzete reménytelen és kilátástalan. Jairus leányánál ezt a beszűkült életet fojtogatja a halál. Az asszony számára a gyógyulást nagy hite és Jézus ruhájának érintése hozza meg; Jairus leányát az erő-		

átvitel élővé teszi és visszahozza a közösségbe. A kételkedés (35. és 40.v.) és a csodálat motívuma (33. és 42b v.). A hallgatási parancs. Gyógyulnak lenni, mint a kirekesztettségből újra elfogadottá válni; feltámadni, mint Jézus által az életbe visszahozottnak lenni a halálos elszigeteltségből.

b./ A szöveg felépítése és ismertető jegyei a Motívumtábla alapján

A vérfolyásos asszony meggyógyítása (Mk 5,25-34)

Jairus leánya (Mk 5,21-24.35-43)

– első lépésben a résztvevők értelem szerint két részre osztják a szöveget (gyógyítás és feltámasztás), – második lépésben a Motívumtábla segítségével közösen kimutatják a Mk 5,25-34 felépítését,

– harmadik lépésben a résztvevők kiscsoportban a Motívumtábla segítségével elemzik a Mk 5,21-24.35-43 felépítését;

c./ Jairus leánya feltámasztásának összehasonlítása más ószövetségi és újszövetségi feltámasztástörténetekkel: 1 Kir 17,17-24; 2 Kir 4,18-37; Lk 7,11-17; Jn 11,1-44

Néhány gondolat az összehasonlítással kapcsolatban: – A Lk 7,11-17 egybecseng az 1 Kir 17,17-24-gyel. Az eltérésekkel Lukács azt akarja kifejezni, hogy Jézus több, mint egy próféta, több mint Illés. – A Lázár-történetnek erős teológiai hangsúlya

Szentírás,
Motívumtábla,
tábla, kréta,
jegyzetfüzet,
ceruza
35 perc

csoportos megbeszélés a vezető irányításával

két-három fős kiscsoportban csoportos összegzés

két-három fős kiscsoportban csoportos összegzés, a vezető összefoglalása

Szentírás,
jegyzetfüzet,
ceruza
35 perc

van: Lázár feltámasztása által „kinyilvánul Isten dicsősége”. – Jairus leányának története az egyetlen, amely minden szinoptikusnál szerepel. Mindegyik szövegnek szóbeli hagyomány az alapja. Márknál és Lukácsnál a lány először még életben van és aztán hal meg, Máténál a már halott leányhoz hívják Jézust.

Az újszövetségi feltámasztástörténetekben a halottak életre keltése – amely eredetét, erejét és célját Jézus halálából és feltámadásából merítette –, új életet adott, alapvető változást hozott mind az egyes keresztények életében, mind a keresztény közösségek szervezetében, és kézzelfogható, látható bizonyítékként ragyogott túl a közösség keretein az egész környező világba.

4 Jézus csodáinak történeti hitelessége; be lehet-e bizonyítani, hogy csodákat tett?; ld. Bevezetés 3.

csoportos megbeszélés a vezető irányításával, esetleg kiegészítésével

10
perc

5. Befejező ima, ének

kötetlen szabad
ima, ének

kotta
5 perc

A Szent Jeromos Bibliatársulat budapesti Központjában „Élő Ige” címmel bibliaiskola működik hitoktatók és érdeklődők részvételével. Az órákat minden hónap első hétfőjén du. 5-7-ig tartjuk. A kidolgozott anyagot folyamatosan közreadjuk a Jeromos füzetek állandó mellékleteként. Jelen füzetünk a tizenegyedik óra anyagát tartalmazza.

A sorozatot szeretettel ajánljuk füzetünk Olvasóinak figyelmébe, abban a reményben, hogy sok aktív lelkipásztor és hitoktató számára segítséget fog jelenteni.

Budapest, 1995. augusztus.

Szeretettel: Gelley Anna, Pantó Eszter, Vágvölgyi Éva
órávezetők; Tarjányi Béla szakmai vezető

Székely István

Bibliaolvasás a családban

Bizonyára sok olvasónk emlékszik a Jeromos füzetek 1. számának címképére: az asztal körül egy házaspár ül kilenc gyermekével, s az apa olvassa a Szentírást. Önkénytelenül felmerül bennünk a kérdés: Valóban élő gyakorlat-e ez családjainkban? Vajon milyen korú gyermekekkel és hogyan olvashatjuk közösen a Bibliát? Ennek próbáltunk utánajárni – egyenlőre csak részleges eredménnyel. Éppen ezért köszönettel fogadunk hozzászólásokat, kiegészítéseket; örülnénk, ha olvasóink bászámolnának ilyen gyakorlataikról, tapasztalataikról (esetleges közkinccsé is tennénk őket).

Előrebocsátunk néhány figyelembeveendő – alig vitatható – szempontot:

- ☐ *A legkisebbek számára a Szentírás szövege (nyelve) túl nehéz, és tartalmilag is csak gondosan kiválasztott (leginkább elbeszélő) részek jöhetnek tekintetbe.*
- ☐ *A fejlettségi szintnek megfelelően (s ez már 2-3 év korkülönbségnél és jelentősen eltérhet) egészen mást kell megmagyarázni, más amit a gyerekek megértenek, eltérő a gyakorlati tanulság is.*
- ☐ *Ettől függetlenül is tiszteletben kell tartani gyermekeink félelmét az őszinte kitárulkozástól, amely a kamaszkortól szinte minden esetben megjelenik.*
- ☐ *Kell hogy legyenek olyan ünnepek (s ezekbe a fő egyházi ünnepek mellé a család ünnepei, pl. születésnapok is besorolhatók), amikor otthon is legalább rövid időre imában van együtt a család.*
- ☐ *A családban való közös szentírásolvasásnál fontosabb a Szentírás megszerettetése.*

Ezek után röviden ismertetünk egyes kipróbált, gyakorolt módszereket:

1./ Elég általános szokás, hogy a kb. 3-8 éves gyermekeknek a szülő (vagy nagyszülő) egy *képes »gyermekbibliából«* felolvas vagy saját szavaival elmesél egy részt, s azt a kép alapján a gyermekekkel röviden visszaidézik; néha – de nem erőltetve – az olvasottakat kapcsolatba lehet hozni a gyermekek valamilyen élményével, tapasztalatával. Többféle alkalmas »gyermekbiblia« forog köz-

kézen (pl. Isten szól gyermekeihez, Kirche in Not; Keszthelyi Ferenc: Képes kis Biblia, Ecclesia). Igen jók a hallássérülteknek szánt »Bibliai olvasókönyv« képei (A és B korcsoport, Szilágyi nővérek műve, Társulatunk kiadása; egészséges gyermekek számára a szöveget kissé át kell formálnunk). Élünk minél gyakrabban ezzel a viszonylag könnyű, minden gyermek által kedvelt, s ugyanakkor jó lelki alapot nyújtó lehetőséggel!

2./ Leginkább 4-10 éves gyermekek igénye (rendszerint kimondatlanul), hogy ha a (vasárnapi) szentmisén *a homília nem hozzájuk volt szabva*, vagy hiányzott (pl. hétköznap), akkor utána (pl. hazafelé menet) a velük lévő szülő vagy nagyszülő emlékeztetésül idézze fel az evangéliumot, esetleg fűzzön **rövid** magyarázatot a liturgikus olvasmányok valamelyikéhez (elsősorban az evangéliumhoz). Különösen fontos ez, ha a gyermek kérdez, vagy figyelt, de biztosan nem értett meg valamit.

3./ Van olyan család, ahol a hét egyik utolsó napján (felkészítésül) otthon *előre felolvassák a következő vasárnapi evangéliumot*, és ahhoz fűznek rövid magyarázatot, pl. elolvassák az »Örömhír a gyermekeknek« mintatörténetét, magyarázatát (A, B és C év; szerző: György Attila; Ecclesia Kiadó). Leginkább 6-10 éves gyermekek szüleinek javasoljuk.

4./ Azokban a családokban, ahol a fiatalok 15-20 (esetleg 25) éves koráig sikerül fenntartani a rendszeres *családi közös imát*, javasoljuk ebbe belefoglalni az illető nap szentmiseolvasmányait. (Találtunk néhány helyet, ahol él ez a szép szokás.) A felolvasáshoz a szülők valamelyike kiegészítést fűzhet, de mindenképpen tartunk 2-3 perces csendet elmélkedésre. A közös ima részét képező (szabad fogalmazású) kérés vagy hálaadó fohászokba is bizonyára bekerül valami a szentírási olvasmányok hatására; ebben a formában néha még a visszahúzódó fiatalok is aktív résztvevőkké válnak.

5./ Igen szép, ha a *nagyobb ünnepeken és felkészülési szent időkben* (Advent, Karácsony, Nagyböjt, Szent Három Nap, egyes családi ünnepek) egyéb hagyományok mellett helyet kap egy-egy megfelelő szentírási szakasz felolvasása, utána néhány perces csendes elmélyüléssel.

6./ *A fokoláré lelkeséget* gyakorló családokban (aránylag kisebb gyerekekkel is) a napi közös imának – vagy a gyerekek imájának – részét képezi az »életige«¹ felolvasása. Az életige szövegét kisebb gyermekek számára a szülők még kiegészíthetik. (»Ma gondolhatsz erre, amikor majd...«)

Bejezésül még néhány gondolatot ajánlunk a szülők figyelmébe:

Döntő fontosságú, hogy gyermekeink lássák a *jó példát*: szülei szeretik és rendszeresen olvassák a Szentírást.

Hacsak lehet, mindegyik gyermeknek legyen *saját Bibliája!* (Célszerű, ha az elsőáldozók Újszövetséget, a bér mátkozók teljes Szentírást kapnak.) Emellett igen jó, ha számukra is kéznél van a családi könyvespolcon az Újszövetségi Konkordancia és egy bibliai lexikon. (Ezek ajándékozásával rokonok vagy jóbarátok is segíthetik a sokgyermekes családokat.)

A fiatalok járjanak *megfelelő közösségbe* (egyházközségi hit-tancsoport, bibliakör, lelkeségi mozgalom, cserkészcsapat stb.)!

Nem csupán külsőség, hanem lélekből fakadó gesztus, ha ajándékkal adott képre, könyvre vagy könyvjelzőre alkalmanként egy-egy *szentírási idézetet* írunk.

Beszéljünk otthon a Szentírásban olvasottakról, akár valamelyikünk lelki élménye (szentbeszéd, lelkigyakorlat, bibliakör, egyéni szentírásolvasás), akár a mindennapi események kapcsán, amikor erre természetes lehetőség adódik.

Ha a Szentírással kapcsolatos kérdés merül fel, arra mindig *lelkiismeretes komolysággal válaszoljunk* (szükség esetén utána-nézve, utánajárva). Mellesleg: mi is sokat tanulhatunk, ha komolyan vesszük gyermekeink kérdéseit.

A Szentírást tanulmányozva, annak teljesebb megértését keresve *a szülők egymástól is sokat kaphatnak*. Nem csak a Szentírást érthetik meg mélyebben, hanem egymást is.

---

1 A hónap egyik vasárnapi olvasmányának egy részlete. Ezt a lelkeségi mozgalom központilag tűzi ki és teszi közzé. Magyar fordításban havonta az »Új Ember«-ben olvasható a hónap elején megjelenő egyik számban.

Thorday Attila: Biblikus elmélkedések

4. Zarándok-Isten. – Izajás, a Szent Város prófétája

Ajánlott olvasmányok: Iz 1; 69; 11,1-9; 30,1-18

A korábbiakban megfigyeltük (JF 20, 31-34.o.), hogy a Kr.e. 12-9. századokban a prófétai mozgalom miként aktualizálta és tartotta életben Izrael »zarándok hitét«, amely amúgy már csak halvány emlékként élt a nép tudatában. Isten emberei földézték a kivonulás-hagyományokat, hogy ily módon az új, letelepedett életmódjuk alapját is a Zarándok-Istennel való élő kapcsolatban találják meg. Jeruzsálem viszonylag későn vált izraelitává, ezért Izrael és szomszédai között meglehetősen hosszú ideig tartott a kulturális és vallási asszimilációs folyamat. Ez nem jelenti az így létrejövő hagyomány és gyakorlat értéktelenségét, hanem inkább annak színes mivoltát, amely meglehetősen különbözik a pátriárkák és a kivonulás hagyományaitól. Így például Jeruzsálemben a hit alapvető tartalmához tartozik a város sérthetetlenségének gondolata (Zsolt 46; 48; 125; 2 Sám 5,6) vagy a király trónfoglalása az Isten jobbján (Zsolt 110).

A Déli Királyság saját hagyományai ráadásul a dávidi monarchia történetéből is táplálkoztak: Egy híres prófétai igehirdetésben Nátán megígéri Dávidnak, hogy királyi háza mindörökké fennmarad (2 Sám 7). Nátán próféciaja a dávidi dinasztiának olyan stabilitást ígér, amilyen reményekkel az északi uralkodók sosem rendelkeztek. Ez az ígélet táplál a továbbiakban minden, monarchiával kapcsolatos elképzelést. Ezért fölmerül a kérdés, hogy ez a Sínai szövetség beteljesedését vagy helyettesítését jelenti-e?

Hogyan kapcsolódott ez a két hagyománycsoport a gyakorlatban? Kérdésünkre szerencsére éppen az egyik legnagyobb próféta élete adja meg a választ: Izajásé, akinek egész prófétai szolgálata Jeruzsálemhez kötődik. Izajás valószínűleg személyesen is a királyi udvarhoz közeli körökből származik: Mindene-

setre könnyen járul a király elé, és gondolkodását a sajátosan jeruzsálemi hagyományok hatják át. A Templomban történt látomásában (Iz 6), az Úr-Istent fenséges király képében látja, akit mennyei udvartartás övez. Jó példa ez arra, hogy a próféta gondolkodása milyen távol áll a pusztai életformától. Világosan látszik, hogy a próféta gondolkodása abban a hagyományegyüttesben gyökerezik, amely a dávidi királyság, Jeruzsálem, mint főváros, és Sion hegye, mint a salamoni Templom körül csoportosul. De a próféta ajkán, ahelyett, hogy ezek a hagyományok a hatalom önigazolását, a status quo-t szolgálják, új jelentést kapnak: Ezeknek fényében bírálja a fennálló helyzetet, a király korabeli politikáját. Izajás számára a probléma nem abban áll, hogy az uralkodók túlságosan komolyan veszik az isteni ígéretet, hanem abban, hogy nem eléggé hisznek benne; biztonságukat inkább a politikai vezetőkkel kötött szövetségekben keresik, ahelyett, hogy egyedül Istenre hagyatkoznának. Izajás szemében a Dávidnak szóló isteni ígéret nem igazolhatja az uralkodók könnyelmű és felelőtlen magatartását, azt a meggyőződést, hogy bárhogy cselekszenek, »úgyis minden rendben lesz«. Ebben az értelemben a próféta sajátjává teszi azokat a nagy témákat, amelyeket Ámosznál is megfigyelhetünk: Szót emel a külsőségekre szorítókozó istentiszteletek (1,10-20), az igazságtalanság és megvesztegetés (1,21-28; 3,1-15; 5,20-24), a gazdagok fényűző és gőgös élete ellen (3,16-24; 28,1-4), majd kilátásba helyezi azt a katasztrófát, ami mindezek elkerülhetetlen következménye. Számára Isten mindenekelőtt »Izrael Szentje«, akit a templomi látomásban pillant meg, félelmet keltő fenségében (Iz 6): a »Teljesen Más«, aki nem közömbös az emberi igazságtalansággal és önteltséggel szemben (2,6-22), bár mindig kész megbocsájtani annak, aki hozzá tér (1,18). Isten a Király egyedül (6,5): Istennek ez a fenségcíme relativizálja az összes földi uralkodó abszolút hatalom iránti igényét.

Izajás olyan korban él, amikor Jeruzsálemet minden oldalról körül fogják és ostromolják. Állandó kísértést jelent ez arra, hogy a vezetők más népeknél keressenek segítséget. A próféta rámutat a politikai szövetségek csalóka mivoltára, hogy az ebből fakadó biztonságtudat hamis, és nem képes megmenteni

Jeruzsálemet a pusztulástól (28, 14-15; 17b-22; 30, 1-5; 31, 1-3). Az egyetlen igazi menedék az lehet, ha visszatérnek Istenhez és csak őbenne bíznak: nincs szükség hiábavalóságok után futkosni, s más megmentőt keresni. Ebben áll Izajás meggyőződése, ez hitének fókuszpontja. A dinasztíának tett ígéret csakis ebből a szempontból érdekes számára. Nem lebeg a szeme előtt semmi más, mint Isten jelenvalóságának bizonyossága. Jel ez, mely láthatatlan ugyan, de mégis hatékony. Kissé anakronisztikusnak hangzik, de az egyház szakkifejezésével »szentségi« jelenlétnek is mondhatnánk.

Amilyen erősen kötődik Izajás a monarchiához, ugyanolyan kritikus is a mindenkori királlyal szemben. Mert a királyok nem önmagukban hordozzák értéküket: ők is Isten hatalma alatt állnak, s hajlanak a bűnre (7, 13), ezért kell, hogy ők is Istenbe vessék bizalmukat (7, 9). A hit szemével tekintve rájuk, személyüket messze túlhaladja jelentőségük. Ez az Izajásnál fellelhető gondolkodás kissé módosítja azt az elhamarkodott ítéletet, hogy a monarchia létrejöttével az Istenbe vetett bizalom elvesztette dinamikus jellegét. Tény, hogy Ábrahám hitét és a pusztában vándorló nép hitét erősen jellemzi a beteljesedés vágya. Az úton levő zarándoknép számára ez dinamikus látásmódot eredményezett. Ezzel ellentétben a Dávid-Sion-eszme körül csoportosuló hagyomány alapvetően statikus, bár addig nem mentek el, hogy az adott politikai »status quo« igazolására használták volna. Nem azért küzd a próféta, hogy lerombolja, megszüntesse a fennálló monarchikus rendet, hanem hogy a királyok betöltsék sajátos küldetésüket. Ők a legfontosabbak azon jelek között, amelyek által Isten foghatóvá teszi jelenlétét népe körében.

Izajás próféta látomását egy kulcsmotívum, a gyermek motívuma foglalja össze. Elsősorban a próféta gyermekeiről van szó. Amint Ózeás, úgy Izajás is szimbolikus neveket ad fiainak. Úgy mutatja be őket a királynak és a népnek, mint akik »jelek és előjelek« (8, 18). Az ózeási névadással ellentétben Izajás gyermekei elsősorban a remény jelei a szír-efraimita háború sötét napjaiban. A gyermek a maga kiszolgáltatottságában válik annak jelévé, hogy Isten őrzi választottjait. Az Úr ereje az emberi gyengeségben válik nyilvánvalóvá.

A három messiási prófécia inkább Izajás látásmódjának kristályosodási pontjait jelenti. Mindenek előtt Isten hűségét fejezik ki, amely a király és a nép hűtlensége ellenére és után is fennáll.

A héber »másáh« szó valamilyen szolgálatra (pl. próféta, király) felkent személyt jelent. Az egyik szöveg úgy ír róla, mint »gyermek..., fiú« (9,5), a másik mint »vessző... Izáj törzsökén« (11,1), de mindkettő ideális királyi tulajdonságokkal övezi föl. Ez megmutatkozik abban, hogy a gyermek milyen nevet (9,5-6) vagy lelket (11,2) kap. A Közel-Kelet uralkodóiról alkotott ideális képpel összehasonlítva e próféciák alanya meglepő passzivitásban marad: Nem a végső szabadítást hozza, hanem inkább felügyeli az Isten által megteremtett ideális rendet. A 9. fejezetben megfigyelhetjük, hogy Isten szabadítja fel népét az elnyomás igája alól (1-5.v.), majd rábízza Fölkentjére (5-6.v.). A 11. fejezet nem tesz említést semmiféle külső ellenségről. A Messiás-király alapvetően bíró, aki a szegények jogait védelmezi (3-4.v.), egyedüli fegyvere a szavai (4b.v.). Békés uralma Júda határain messze túlra kiterjed (vö. 9,6). Az elnyert békének »ökológiai« dimenziója is van, amennyiben a természet világára is érvényes (11,69).

Izajás számára az elsődleges téma az Izrael Szentje iránti bizalom. Nem kíséri ezt semmiféle mágia vagy automatikusság: Az ember mindvégig megőrzi szabadságát, hogy visszautasítson, bár ezzel szükségképpen szerencsétlenséget von magára. Isten, a maga részéről, hűséges marad: A Város és Dávid háza jelzik hűséges jelenlétét népe körében. Sionon épült a Templom, Isten lakóhelye, és itt van a dávidi uralkodók otthona is. A próféta mélységes hite teszi lehetővé, hogy átlásson egyes királyok gyengeségein és bűnein, s meglássa bennük is az isteni ígéretet. Abban a meggyőződésben teszi ezt, hogy Izrael Szentje a történelem egyedüli Ura. Még idegen népeket is fölhasznál, hogy terveit véghezvigye (vö. 10,5-6).

Az Emmánuel-jövendölések az elnyomott és elbátortalanodott híveknek olyan reményt adnak, amelyben föllélegezhetnek.

Bizonyos értelemben a kivonulás eseménye ismétlődik meg körülükben. A zarándoknép így tehát ismét úton van.

Izajás próféta érdeme tehát, hogy az új környezetben életre keltette, megújította és elmélyítette a sivatagi hitet. Különösen is megerősítette annak »inkarnációs« jellegét azzal, hogy beépítette ebbe a Sion-hagyományt: Isten konkrét jelek által van jelen népe körében. Természetesen a kezdetektől fogva kaptak jeleket az izraeliták, amelyek megerősítették hitüket. Az anyagi valóságtól elvonatkoztatott, teljesen elszakított hit különben nem is létezik. Még Ábrahám is kapott jelet fiában, Izsákban. A pusztai vándorlás során pedig ott volt Mózes, a Törvény, a Szent Sátor és a Szövetség Ládája, de mindezek az anyagi jelek elégtelenek voltak ahhoz a hithez képest, amit az Úr megkívánt tőlük. Éppen ebben áll a zarándok-hit jellegzetessége: Minden garancia nélkül, csakis Istenre hagyatkozva élni. A sugalmazás hatása alatt működő próféta nyitott szívének köszönhető, hogy a zarándok-hit olyan vallási elemeket, fölismeréseket, valamint emberi vágyakat volt képes megtisztítva magába építeni, amelyeket korábban kategorikusan elutasított. Izajás ezáltal ősei vallását megőrizte attól, hogy olyan érinthetetlen kövületté váljon, amelynek semmilyen köze sincs a valós élethez. Hogy a sivatagi hit életben maradjon, új formát kellett öltenie. Amint más próféták, úgy Izajás sem módosította népe ősi hitét. Sugalmazottsága által azonban az isteni Jelenlét olyan jeleire figyelt föl, mint a király, a Város és a Templom. Látomásaiban továbbra is a transzcendens Istennel találkozott. Róla beszélt kortársainak, az őket körülvevő konkrét jelek által.

Elmélkedési pontok:

- 1. *Izajás számára a királyi ház, a Templom és a Város voltak azok a jelek, amelyek Isten hűségéről tanúskodtak. Napjainkban milyen jeleket látunk?*
- 2. *Mit mond nekünk Izajás élete és tanítása a vallás és a politika kapcsolatáról? Mi legyen az egyház szerepe a mai társadalomban?*

Az Egyház szentjei és a Szentírás

Részlet a II. díjat nyert pályaműből

A Szentírás szerepe az szentek megtérésében

Minden tudatos keresztény ember életében meghatározó jelentősége van földi zarándoklását vezérlő útikönyvének. Sok neves és névtelen szent vallhatna sorsfordító életigéjéről. Lássunk néhány példát közülük bátorításul:

Poitiers-i Szt. Hilariust (315 körül - 367) családos, érett férfiként ragadta meg Istennek önmagáról a Szentírásban tett tanúsága; olyannyira, hogy a kisvárosban keltett hatalmas feltűnést is vállalva jelentkezett a hitjelöltek közé. Úgy vállalta a megtérést, hogy meg mert maradni eredeti környezetében. Külsőleg folytatta korábbi életét, de már a Máté és a János evangéliumok szellemében élt, mégpedig oly meggyőzően, hogy hamarosan püspökké is választották, sőt, az utókor egyháztanítóként tartja számon.

Claret y Clará Szt. Antal Mária (1807-1870) addig olvasta a Bibliát, amíg képessé vált Isten szavának meghallására, személyre szóló üzenetének felfedezésére, így életének gyökeres megváltoztatására. Világi karrierjéről lemondva, és papi hivatására készülve így írt erről: »Leginkább a Szentírás olvasása indított meg, amelyet egyre jobban megszerettem. Voltak olyan helyek benne, amelyek úgy szólaltak meg, mintha egyenesen nekem írták volna. S nemcsak olvastam, hanem hallottam is ezeket a helyeket, mintha a fülembé mondanák.«

Remete Szt. Antalt (251/2-356) olyan mélyen érintették Jézusnak a gazdag ifjúról szóló példázatában elhangzó szavai (Mt 19,21k), hogy eladta minden vagyonát, gondoskodott árva hűgáról, majd maradék vagyonát szétosztotta a szegények között, és követte Jézust.

Asszisi Szt. Ferenc (1181/2-1226) az apjával való drámai szakítás után még nem pontosan értette, hogy mi Isten terve az ő életével. Először úgy gondolta, hogy feladata az Úr házának felújítása. Három templom felújítását követően kapta meg igazi hivatását az Úr Igéjének hallgatása közben: »Semmit se vigyetek az útra – hagyta meg nekik –

Az Egyház szentjei és a Szentírás

---

se botot, se tarisznyát, se kenyeret, se pénzt, se egy váltás ruhát» (Lk 9,3). Ennek az evangéliumi szakasznak indíttatására így kiáltott: »Ez az, amit keresek« - és szó szerint végre is hajtotta. Nagy alázatát és Isten akarata való ráhagyatkozását jól példázza, hogy követőire nem akart általa kidolgozott regulát erőltetni; az ő irányításukat is a Lélekre kívánta bízni. Ezért a Szt. Miklós templom oltárára kihelyezett Szentírást felülve, Isten ígését tette életük mértékévé: »Van, aki azért képtelen a házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról. Aki fel tudja fogni, az fogja fel!« (Mt 19,12).

Xavéri Szt. Ferenc (1506-1552) evilági, nagyratörő vágyaival a következő ige hallatán hagyott fel: »Mi haszna van az embernek, ha az egész világot megszerzi is, de lelke kárát vallja? Mit adhat az ember cserébe a lelkéért?« (Mt 16,26). Bátorításul szolgálhat számunkra, hogy Szt. Ignác még sokszor kényszerült ezzel az igével figyelmeztetni Ferencet.

Ruspei Szt. Fulgentius (467-532) igen magas hivatalt viselt, és a többi állami tisztviselőhöz hasonlóan kedvelte a fényűző életet. A 36. zsoltár szövege és a Szt. Ágoston által hozzá írt kommentár azonban mélyen elgondolkottatta, és igazi megtérésre indította. Istentől kapott talentumait eredményesen kamatoztatta, így ma egyházatyaként is tiszteljük a szentet.

Oszlopos Szt. Simeont (390 körül -459) a Hegyi beszéd (Mt 5-7) készítette a korábbi életmódjával való végleges szakításra, és tette fogékonyá a szerzetesi élet iránt. Megtérését követően életét a Szentíráson való elmélkedésnek szentelte.

A Szentírás megismerése nemcsak hitetlen vagy más valláshoz tartozó emberek életében eredményezett fordulatot. Megtörtént, hogy a Biblia olvasása már önmagukat hívőnek tekintő emberek számára hozott igazi, személyes megtérést. *Szt. Jusztint* (?166), aki igen kedvelte az esztétikai-lelki-szellemi élvezeteket nyújtó prédikációkat, anélkül, hogy élete megváltoztatására gondolt volna, egy bölcs öreg ember figyelmeztette a szép és kegyes beszéd, valamint a tettek Szt. Pál és Szt. Jakab által szorgalmazott egységére.

Még figyelemre méltóbb a társaihoz hasonló, középszerű szerzetesi életet élő, 40 éves *Avilai Szt. Teréz* (1515-1582) megtérése, amikor Szt. Pálhoz hasonlóan írta: »Az, amit eddig éltem, az én életem volt. Az pedig, ami ekkor kezdődött, Isten élete bennem.« Ezt követően kezdte el hangsúlyozni: »Cselekedeteket kell végrehajtani, mindig csak cselekedeteket...«, hiszen »...nem arról van szó, hogy sokat kell gondolkodni, hanem arról, hogy nagyon kell szeretni.«

Mi az, ami lelkileg hasznos és drága, amit meg nem találsz a Szentírásban, ha a tiszta lélek értelmével figyelsz rá?

A Szentírás minden egyes olvasása nem üresen elhangzó szó, és nem is késlekedik annak a megvalósításában, amit ígér, mert akik engedelmessé válnak neki, azoknak meghozza az örök üdvösséget, a gőgösöket pedig, akik ellene mondanak, örök büntetéssel sújta.

Ezért is kapjuk azt a figyelmeztetést, hogy a Szentírás szavait nemcsak hallgatni kell, hanem üdvös cselekedetekkel az embernek teljesítenie is kell azokat. Egyszer ugyanis az Isten és az embertárs iránti szeretetre figyelmeztet bennünket, máskor meg arra, hogy a világ mulandó dolgait túl ne értékeljük, ismét máskor meg azt csöpögteti beléd, hogy meg ne feledkezzél arról a hazadról, amely majd örök lakóhelyed lesz. Türelemre int, reményt nyújt, dicséri az üdvös alázatosságot, és mindig elítéli a romlásba döntő gőgösséget, de gyakran ajánlja a jámbor alamizsnálkodást.

Eddigi minden jótéteményét felülmúlva a Szentírás akkor a legirgalmasabb, amikor tanúsítja, hogy a mi ítélő Bíránk elfogadja a bánatot, és tanítja, hogy a mi jóságos Megváltónk megbocsát, sőt a Szentírás elriaszt a büntől, hogy megjavítson bennünket, ítélettel fenyeget, hogy irgalmazhasson, és megparancsolja: úgy éljünk, hogy méltók legyünk az angyalok társaságára, és legyen meg bennünk az, ami a legdrágább és örök értékű, hogy Isten legyen minden mindenkiben (1 Kor 15,28), továbbá, hogy meglásuk Őt színről színre, és töltekezzünk dicsőségének bőségéből, és ne legyen már több semmi kielégítetlen vágyunk.

(Szent Gellért püspök)

OLVASÓINK KÉRDEZIK

(A kérdésekre Székely János válaszol)

 Kérdés: Mit jelent Szent Pálnak az a kijelentése (az 1 Kor 6,13-ban),
| hogy »az Úr pedig a testért« van?

Válasz: Az első Korintusi levél Szent Pál reakciója azokra a hírekre, amelyeket Kloé hozzátartozói hoztak neki Korintusból (1 Kor 1,11). Többek közt megtudta, hogy vérfertőzés (1 Kor 5,1) és egyéb erkölcstelenségek fordulnak elő köztük. Egyesek úgy tartják, hogy »minden szabad nekem« (1 Kor 6,12), míg mások az ellenkező végletbe esve azt gondolják: »jobb a férfinak, ha asszonyt nem érint« (1 Kor 7,1). E jelenségek egyik gyökere az a – görög filozófiában gyakran felbukkanó – gondolat, hogy a test valami hitvány, méltatlan tartozéka az embernek. Csak a »lélek«, a szellem, a lelki dolgok számítanak. Egyes korintusi keresztények ebből azt a következtetést vonták le, hogy akkor a testünkben, testünkkel tehetünk bármit, annak úgy sincs kihatása az egyedül lényeges szellemi életünkre. Nyugodtan átadhatjuk testünket a kicsapongásnak, az úgysem érinti, szennyezi be szellemünket.

Szent Pál a kérdéses szakaszban (1 Kor 6,12-20) radikálisan szembe fordul ezzel a nézettel. Szerinte az ember oszthatatlan egység. Az apostol a »testetek« és a »ti« szavakat sokszor egyenértékűen használja (1 Kor 3,17; 6,15.19; 2Kor 6,16; Ef 5,30). A test a személy a maga konkrétságában. És Krisztus lefoglalt, magáévá tett minket, a testünket is, egészen. Ahogyan az, aki egy parázna nővel egyesül, egy test, egy ember lesz vele egészen, éppen úgy, aki Krisztussal eggyé vált, az az övé testestül-lelkestül (1 Kor 6,16-17). A testünk Krisztus tagja, Krisztus teste immár (1 Kor 6,15). A mi kezünkkel Ő tud, szeretne simogatni. Nem csak mert Isten alkotta a testünket/minket (1 Kor 6,19), hanem sokkal inkább, mert Krisztus meghalt értünk/testünkért (1 Kor 6,20). Igen, testünknek Ő a megváltója (Ef 5,23). Az Úr a testért! A mi testünkért halt meg, hogy testestül-lelkestül az övéi legyünk, minden mozdulatunkban és rezzenésünkben. Egyek vele, ahogy a szerető eggyé válik szerelmesével. Leválaszthatom-e akkor testemet, akár egyetlen

tagomat Róla, vagy akárcsak egy mozdulatomat, amelyért Krisztus meghalt, amit magához csatolt, hogy a bűn szolgájává tegyem?

 Kérdés: A Jel 22,15 az elvetemült bűnösök sorában (elsőként) »a kutyákat« is szerepelteti. Kiket akar ezzel jelölni?

Válasz: Az ókori keleten a kutyák igen rossz hírben álltak. A Bibliában többnyire gazdátlanul jelennek meg (Zsolt 59,7.15; Jer 15,3), veszedelmesek (Péld 26,17; Sír 13,18). Kutyának nevezni valakit igen súlyos sértés volt (1 Sám 17,43; 2 Sám 3,8; 9,8; Iz 56,10-11). Tisztátalan állatnak tartották, amit tisztátalan hússal kell etetni (Kiv 22,30). Talán leginkább ez utóbbi vonása miatt nevezték kutyáknak a férfi prostituáltakat is (MTörv 23,19). Feltehetően őrjük utal a Jelenések könyvének idézett mondata.

 Kérdés: A Szentírás több helyén a hitetlenség, bizalmatlanság kifejezőjeként találkozunk azzal, hogy valaki *jelet kér* egy kijelentés igazolására (pl. Lk 1,18-20; Mt 12,38-40). Másutt viszont ugyanezt Isten nem veszi rossz néven (Ter 15,9-16), sőt Iz 7,10-14 szerint maga kínálja fel a jelet, és - úgy látszik - azt tekinti hibának, hogy Ácház király nem akar jelet kérni. Mi az oka ennek az eltérő minősítésnek?

Válasz: Ácház, Júda királya igen szorongatott helyzetben volt. Egy Assíria-ellenes, ám teljesen öngyilkos felkelésbe akarta őt bevonni Izrael és Damaszkusz, s amikor erre nem volt hajlandó, ezek megtámadták. A király félelmében a rettegett és vészomjas közös ellenségtől, Asszíriától akart segítséget kérni, elküldve neki a Templom kincseit. Ám Izajás próféta határozottan tiltakozott ez ellen a lépés ellen. Azt mondta, maradjon veszteg a király, s az Úr majd megsegíti katonai támogatás nélkül is. A királynak ekkora bátorsága, bizalma nem volt. Ekkor állt elébe Izajás próféta, és mondta neki: Kérj jelet, ha kételkedsz, hogy belőlem Isten szól. S a király nem mer jelet kérni. Nem mer, mert tudja, hogy a próféta képes megadni azt a jelet, és akkor ő kénytelen lesz hallgatni rá. Nem kér jelet, hogy ne kelljen engedelmeskednie a prófétának.

A farizeusok sok csodajelet láttak Jézustól a saját szemükkel. Mégis a fehéret feketének mondva állították: a Gonosz segítségével úzi ki a gonosz lelkeket. S azután még képmutatóan égi jelet követeltek. Velük Jézus nem hajlandó szóba állni.

Kérdezz-Felelek

 Kérdés: Sokunkat zavarba ejt, hogy Jézus, aki békéjét hozta nekünk (Jn 14,27), azt is mondta: »Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem hogy kardot...« (Mt 10,34kk).

Válasz: Ahol az igazságot tisztán, meghamisítatlanul kimondják, ott meghasonlás támad. Mert fáj és felháborító hallani a középszerűségünk felett kimondott ítéletet, látni a magunk szennyét az igazság vakító fényének kontrasztjában. Jézus ilyen kérlelhetetlenül tiszta próféta volt. Fáj, és ma is fáj az arcába tekinteni. Mert felkavar, megszegyenít. Mellette senki sem maradhat közömbös. Nem békés langymeleget hozott, megnyugtató édes szavakat. Az Ő igéje kard, amely ma is felvérzi a szívünket.

I N N E N - O N N A N

Izrael - A régészet legfrisebb hírei Ismert történeti tény, hogy a szamaritánusok a Kr.e. 4. században a *Garizim hegyen* templomot építettek, amely vetekedett a babiloni fogság után felépített jeruzsálemi templommal, de azt Kr.e. 128-ban Johannesz Hirkánusz lebomboltatta. Ennek a templomnak a legutóbbi időkig semmiféle maradványát nem találták meg. Annál nagyobb örömmel fedezték fel a hegyen néhány éve egy, a Kr.u. 4. században épült bizánci bazilika romjai alatt a Kr.e. 330 körül épült szamaritánus templom romjait és körülötte egy korabeli város maradványait. A templomban több mint 150 felirat nyújt értékes felvilágosítást. A feltárást folytatják, és azt remélik, hogy ennek segítségével pontosabb képet lehet majd alkotni a második jeruzsálemi templomról.

Szeferiszban, amely a római uralom idején Galilea fővárosa volt, már évek óta folynak régészeti ásatások, amint erről 16. számunkban is hírt adtunk. Az újabb felfedezések közé tartozik egy zsinagógának és számos rituális fürdőnek a feltárása. Ma már látogatók is megtekinthetik a 13,5 km hosszúságú római vízvezeték-

rendszert és a hozzá tartozó nagy földalatti víztárolót.

(Holyland 1995/5.)

Az érvényes nemzetközi egyezmény értelmében Izrael, miután egy kiállításon bemutatta, átadta Egyiptomnak azokat a régészeti leleteket, amelyeket a Sínai félsziget 1967-79. közötti megszállása idején a félszigeten feltártak. Az egyik 3500 éves kődarabon a kánaánita Él isten neve olvasható.

(Élet és Tudomány, 95/14)

Dar esz-Szalaam – Zsoltárok gyengénlátóknak A közelmúltban 15 ezer példányban kiadták a *Zsoltárok könyvét* Tanzánia gyengénlátó lakosai számára. A könyveket a tanzániai egyházak juttatják el a rászorulókhhoz. A szuahéli nyelven megjelent zsoltárok külön érdekessége, hogy a könyvet Magyarországon nyomták.

A stuttgarti protestáns Bibliatársulat beszámolója szerint Tanzániában igen nagy a kereslet e könyv iránt. A könyv előállítási ára magasabb, mint a szokványos könyvéké, mivel az ilyen kiadásban a szavak között mindenhol ugyanannak a távolságnak kell lennie, lehetőleg minél egyszerűbb betűfajtát kell használni, és

mellőzni kell minden különösebb díszítő elemet. A költségeket az is megemeli, hogy az itt használt betűk nagysága eltér a nyomtatásban egyébként alkalmazott betűk nagyságától. (Bibelpórt)

Paramaribo – Harc az AIDS ellen Az emberi szervezet immunrendszerét megtámadó betegség, közismertebb nevén az AIDS elleni harcban sajátos módon kapcsolódott bele a délamerikai Suriname Köztársaság bibliatársulata. Egy olyan információs füzetet adott ki, amely nemcsak a betegség terjedésének körülményeiről és a megelőzés lehetőségeiről ad felvilágosítást, hanem a Szentírásból is hoz idézeteket az »egészséges élet« témakörében.

A kiadvány olyan égető kérdésekre is a Bibliában keresi a választ, mint például: »Hogyan viselkedjem az AIDS-betegekkel szemben?« vagy: »Van-e reményem, ha megfertőződtem?«

Az 50 ezer példányban kiadott füzetet a Pánamerikai Egészségügyi Szervezet támogatásával adták ki, majd a rádióban és a televízióban egy sajtókonferencia keretében népszerűsítették. Ezt követően szétszórták a kórházak, egészségügyi központok, iskolák és egyházközségek kö-

zött, hogy az írás valóban eljuthasson az érintettekhez.

(Bibelpórt)

Peru – Bibliaapostolság Peru börtönében A limai érsekség területén fekvő egyik börtönből többen is jelentkeztek egy meghirdetett bibliai kurzusra, így az érsekség munkatársai részben a megküldött füzetek alapján, részben a helyszínen tartott hétvégék keretében eddig 178 elítéltet vezettek be a Szentírás-tanulmányozás alapvető ismereteibe. A legtöbb rabot terrorcselekményekért ítélték el, köztük sokakat jogtalanul.

Az egyik elítélt, a 36 éves Carlos Turrin Villanueva már öt éve tölti büntetését a börtönben. Krisztus tanításával a börtön lelképásztora révén ismerkedett meg, majd a keresztség által a börtönben lett a katolikus egyház tagja. Az alapkursus elvégzése után más, tudását elmélyítő kurzuson is résztvett, és ma már ő az, aki fogolytársai körében a legtevékenyebben végzi az apostoli munkát. Kezdeményezésére jött létre a »Siembra« (»Mag«) című újság. A cikkeket maguk a fegyencek írják, akik szívesen osztják meg egymással a Szentírás olvasása közben megtapasztalt élményeiket. Írásaik hűen tükrözik,

mennyire megváltozott életfelfogásuk és szemléletük, mióta megismerkedtek Jézussal.

(Bulletin Dei Verbum)

Kína – Fokozódó érdeklődés a Szentírás iránt A Katolikus Bibliaszövetség negyedévenként megjelenő lapjában érdekes interjú olvasható Maria Ko Ha Fong hongkongi származású professzorasszonnyal, aki egzegézist tanít az egyik római egyetemen. A kínai kormány politikai nyitása után vendéglelőadóként taníthattott a sanghaji szemináriumban, így első kézből kaphatunk tudósítást arról, hogyan változik a kommunista Kína egyházpolitikája a Hongkonggal történő, 1997-es egyesítés előestéjén.

Kínában 5 millió katolikus él. Számuk elenyésző kisebbségnek látszik az összlakosság 1 millárd 200 milliós számához képest, mégsem becsülhető le jelentőségük. Negyven éven át a világegyház közösségétől szinte teljesen elzártan éltek. A hívők többsége alig hallott valamit a II. Vatikáni Zsinatról, a liturgia ma is latin nyelvű. Bár 1968-ban elkészült a ferences egzegéták által készített kínai bibliafordítás, ez egészen a legutóbbi évekig csak titokban juthatott el külföldről Kína katolikusaikhoz. A kormány 1993-ban

engedte meg a Biblia kinyomtatását; az első kiadás másfél millió példányban jelent meg. A hívők szentírási ismeretei mindeddig igen felületesek voltak, a Biblia történeteit inkább szájhagyomány útján adták tovább az új nemzedékeknek. Az a fokozatosan ébredő, de minőségi változást hozó érdeklődés a Szentírás iránt, amelyet az utóbbi évtizedekben tapasztalhattunk Európa katolikusai körében, most Kínában rövid idő alatt zajlik le.

A szeminárium ifjú hallgatói számára nagy élmény a Biblia felfedezése, és új tapasztalatuk összehasonlítása régebbi, gyermekkorban szerzett ismereteikkel. Rendkívül nyitottak a történetikritikai egzegézis módszerei iránt. A zsidó gyökerű bibliai kultúra egyébként is közelebb áll a kínaihoz, mint a mi görög-európai kultúránk. A fiatal nemzedék szívesen és gyakran olvassa a Bibliát. A helyi egyházközségek éppen ezért sokféle módon próbálják kibővíteni és elmélyíteni ezt az érdeklődést. Spontán csoportok alakulnak a plébániákon, amelyek a Szentírást közösen olvassák és megosztják egymással felismeréseiket, megélt tapasztalataikat. (Bulletin Dei Verbum)

Balthazár Zsolt:

(Vö. Lk 15,11-32)

Ötödik evangélium

„Miért most sem azokkal törődsz elsősorban, akik eljárnak meghallgatni a tanításodat, akik követőidnek tartják magukat?” – kérdezték egyszer Jézustól a tanítványok.

„Egy özvegyasszonynak két fia volt – kezdte. – A fiatalabbik (amikor még úgy kellett szökni annak, aki menni akart) a munkahelyén befizetett egy társasutazásra, és nem jött haza. Az özvegy lejárt a lábát, hogy szerezzen valakit, aki a családi értékek – ezüst evőeszköz, képek – egy részét (busás jutalékért) kicsempészte az országból és átadta fiúnak. A fiú pénzzé tette az értékeket és áthajózott a tengeren. Ott élt, mint Marci Hevesen, és a pénzt nőkre meg játéokra költötte. Egy szép napon elfogyott, amije volt és munka után kellett néznie.

Történetesen abban az időben nehéz volt állást kapni, sok volt a munkanélküli. Végül is egy bányában sikerült elhelyezkednie, de bizony a munka nehéz volt, veszélyes és rosszul is fizettek. Nyomorúságos ágyrajáró lett belőle, s hiába igyekezett, az általános gazdasági bajok miatt sehogysem tudott feljebb kerülni. Barátai nem voltak, jószérével ismerősei sem. Egy nap aztán észébe jutott a szülőföldje és édesanyja, pedig már évek óta karácsonyra sem írt neki. Összeszedte maradék kis pénzét, elment a követségre, és kérte a hazatérés lehetőségét.

Itthon nem mert a kisvárosba hazamenni, hanem a fővárosban egy munkásszálláson lakott. Nem is tudta, hogy a családi házat közben eladták, az özvegy a bátyjával felköl-

tözött, így teljesen váratlanul találkozott anyjával az utcán. Még a száját sem tudta kinyitni, amikor az anyja a nyakába borult, hazavitte a lakótelepi lakásba, a szomszédtól a nyugdíjfizetésig kölcsönként egy nagyobb összeget, bevásárolt, majd nagy vacsorát kezdett főzni a fiának, még libamáját is pirított.

A bátya a lépcsőházban találkozott a szomszédal, aki elmesélte, hogy az öccse hazakeveredett, szólt a kölcsönről, meg a libamájáról is. Az idősebb testvér szörnyen megsértődött.

Az anyja így beszélt hozzá: „Te fiam, mindig itt vagy velem. Öcsédet már elsírtam, azt hittem, soha nem látom többé. És akkor egyszerre csak szembe jön velem az utcán. Azt hittem, hogy úgy megöregedtem, képzelődöm, vágyaimat látom. De nem, valódinak bizonyult.”

Az öregebb tovább dohogott: „De neki bezeg libamáját vettél, pedig itthon téliszalámi sincsen soha, mert az drága!”

Az anya megkérdezte: „Mit gondolsz, fiam, hány évvel élek így tovább, hogy öcsédet újra látom? Megéri-e azt az örültséget a libamájjal? Neked például, megéri-e?”

Egy parkhoz értek. Jézus leült egy padra. Csend lett, csak a közlekedés zaja hallatszott, de mintha az is halkabb lett volna a szokásosnál. Jézus felemelte a fejét és végignézett rajtuk:

„Mondjátok, ti is ... ti is irigylitek mások túlaradó örömét? A találkozás boldogságát? A megtalálás valószínűleg érzését?”

A bibliaapostolság hírei, társulati élet

A Mosonmagyaróvári Piarista Általános Iskola és Gimnázium, valamint Társulatunk Győri Egyházmegyei Központja által az idei évre kiírt »Jézus csodái« **gyermekrajzpályázat** ünnepélyes eredményhirdetése jún. 2-án volt. Az 513 pályamű közül a legjobbak alkotóinak Farkas István, a Kecskeméti Piarista Gimnázium igazgatója adta át a díjakat. A győztesek: az *óvodás* korcsoportból Stieber Zsolt (Kalocsa), az *alsósok* közül Oláh Renáta (Nyárád), a *felsős* korosztályból Tóke Márta (Győr), a *gimnazisták* csoportjából pedig Lubai Georgina (Miskolc). A legjobbak júliusban alkotótáborban vettek részt Hanságligeten. Itt az iskolakápolnát most már az oltár triptichonján (s annak becsukható ajtószárnyain) és a 14 üvegablakon a – rajztanári irányítással – gyermekművészek által festett alkotások díszítik. Isten áldja meg e szép hagyomány kezdeményezőit és ápolóit!

A sződi plébániához tartozó Csörögön templom épült, s azt Keszthelyi Ferenc váci püspök szentelte fel. Az új templom védőszentjei: *Szent Jeromos*, Szent Kristóf és Boldog Vác remete. – Tudomásunk szerint ez hazánkban az egyetlen, Szent Jeromos tiszteletére szentelt templom. A kis település nagyrészt saját erejéből hozta létre templomát Gedeon József plébános vezetésével.

A Társulat belső munkatársai és a továbbképző csoport tagjai július 5-től 9-ig **lelkigyakorlaton** vettek részt Füzéren. Az első elmélkedést Bosák Nándor püspök atya tartotta, a továbbiakban pedig Varga Zoltán piarista atya, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Középiszkolai Piarista Kollégium igazgatója vezette a lelkigyakorlatot. Munkatársaink egymás iránti szeretetének gazdagodását szolgálta néhány közös kirándulás is; felejthetetlen élmény volt a görögkatolikus szertartású szentmise Filkeházán. A helyi szervezés főként *Polgári Ferenc* hernádvécsei plébános és *Marincsák László* filkeházai paróchus érdeme.

A **budapesti Jeromos-esték** programjai (a Bibliaközpontban): *október 11-én* 18 órakor *Ipoly Ottó* ny. biblikus professzor »*Kivonulás Egyiptomból Kánaánba*«, *november 8-án* 18 órakor *Kocsis Imre* teológiai tanár »*A Lukács-evangélium teológiája*«, *december 13-án* 18 órakor *Blanckenstein Miklós* atya »*A Biblia a lelkipásztorokodásban*« címmel tart előadást.

Társulatunk

Társulatunk *pécsi összejövetele* (a Szent István téri Zárdatemplom hittantermében): *felnőtteknek* minden hó 3. hétfőjén 18 órakor (a biblikus előadások témája: *Az ősegyház élete*); *ifjúsági bibliára* minden hétfőn 17 órakor.

Hálásan köszönjük Tagtársainknak, Jótevőinknek és Olvasóinknak minden eddigi támogatását! Amennyiben a nehéz körülmények között helyzetük megengedi, kérjük ezt továbbra is, hiszen munkánkat csak Tagtársaink és Jótevőink áldozatos segítsége révén tudjuk végezni. Jelen füzetünkhöz mellékelünk néhány befizetési csekket is, hogy ha módjukban áll, továbbra is segíthessenek. (A Társulat csekkjére bármit, az *Alapítvány csekkjére csak adományt* lehet befizetni, mert a befizetett összeg egyharmada az *adóból levonható.*)

Mivel Füzetünk terjedelme az eredetinek másfélszerese (48 oldal), és a költségek is a többszörösére növekedtek, egy szám előállítási költsége ma már ötször annyi, mint induláskor. Ezért *jövő évtől* az ajánlott éves előfizetés 400 Ft (postaköltséggel); Terjesztőinktől pedig (1996-tól!) egy számért 70 Ft-ot fogunk kérni (az eladási ár 96 -Ft lesz).

Tagságunk egy kis csoportja minden második héten [az év páros péntekén du. 5-6-ig a Bibliaközpontban] *imaórát tart*, hogy Isten áldását kidesdje munkánkhoz, és imába foglalja minden egyes társulati Tagunk, Jótevőnk és Olvasónk személyes problémáit, gondjait. Kérjük, a távolból is kapcsolódjanak be ebbe a közös imába. – A közös ima erejét Társulatunk életében kézzelfoghatóan tapasztaljuk. Az alakulás óta eltelt idő alatt óvatos reményeinket messze túlhaladva sok segítséget kaptunk, és sok mindent tehettünk a Szentírás-központú keresztény élet terjedése, fejlődése érdekében.

Az a támogató együttműködés, amely megnyilvánul Társulatunk Tagjai és füzetünk Olvasói részéről – levelek, javaslatok, kritikák, kétkezi segítség, ima, tagdíj, adomány és még sok más formában, – igen nagy örömmel tölt el, és ezúton is szeretném mindezt a magam és Társulatunk vezetősége, Füzetünk szerkesztői nevében szívből megköszönni!

Tarjányi Béla

Akciós árkedvezmény! Szeptember 15-től október 31-ig
a Pollák Káim féle **HÉBER-MAGYAR SZÓTÁR**,
amely az Öszövetség teljes héber szókincsét tartalmazza,
1.400,- Ft helyett **980,- Ft-ért** kapható!

Könyvszolgálatunk választékából:

- * Kocsis Imre: **LUKÁCS EVANGÉLIUMA** [Írásmagyarázat] (Szent István Társulat, 1995.) **820,- Ft**
- * Farkasfalvy Dénes: **BEVEZETÉS AZ ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS KÖNYVEIHEZ** (Szt. István T., 1995.) **882,- Ft**
- * Rózsa Huba: **MI A BIBLIA?** [A Biblia világa sorozat 1. k.] (JEL Kiadó, 1995.) **226,- Ft**
- * Rózsa Huba: **ÓSZÖVETSÉGI EXEGÉZIS 1-3.** (PPKE Levelező Tagozat, 1995.) **400,- Ft**
- * Karasszon István: **AZ ÓIZRAELITA VALLÁS** (Köszeg, 1995.) **kb. 300,- Ft**
- * N. Kraus: **ŐSI FORRÁS 5.** [Mózes öt könyve a haszid folklór tükrében] (Akadémia Kiadó, 1995.) **840,- Ft**
- * Baranyi József: **KONKORDANCIA A KÁROLI BIBLIÁHOZ** (Veritas Kiadó, 1995.) **3.600,- Ft**
- * Jagersma: **IZRAEL TÖRTÉNETE 2. RÉSZ** (Budapest, 1991.) [csak néhány példányban; első kötet elfogyott] **340,- Ft**

Bibliaközpontunk a **mai beszélt nyelvek legtöbbször** árul Bibliákat és újszövetségi szentírásokat! (Néhány csak megrendelésre kapható.) Bibliák eredeti (**héber** és **görög**) és **latin** nyelven is kaphatók. A bibliai héber és görög nyelvhez **nyelvkönyveket, konkordanciákat** és **szótárakat** is árulunk!

Újdonságok (október végétől kaphatók):

- * Anneliese Hecht: **KÖZÖS UTUNK A BIBLIÁHOZ** [a közösségi és csoportos bibliaolvasás számos, jól bevált formáját, módszerét ismerteti] (Szt. Jeromos Bibliatársulat, 1995) **200,- Ft**
  - * Mózes Gyula: **BIBLIAÓRÁK – KARÁCSONY** [kidolgozott bibliaóra-vázlatok és munkalapok a karácsonyi ünnepek körhöz; felsőtagozatos és gimnazista korúak számára; a szerző felvidéki plébános] **440,- Ft**
-

Tenni, vagy nem tenni

*Tenni, vagy nem tenni?
Már nem fontos többé.
A történések forgókerekéből
Szép csendben kilépek.
Szememet a változóról
Az örökkévalóra fordítom.*

*Szeretni nem csak tett többé,
Hanem erő, akarás.
Életet adni nem szülni többé,
Hanem lelket lehelni a másíkba.*
[Havva]